

Analysis of Dimensions and Factors Affecting the Process of Formulating Professional Ethics Guidelines for Urban Planning in Iran

Hamed Safari¹, Bahador Zamani^{2*}, Ali Rabbani³

1- PhD Candidate in Islamic Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

2- Associate Professor, Department of Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

(*Corresponding Author Email: b.zamani@aui.ac.ir)

3- Professor, Department of Social Sciences, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Introduction

The commitment to ethical frameworks is accepted in all groups and professional communities to improve the conditions for achieving common goals and values. In developed countries, professional ethics codes of urban planning have been developed and are constantly being revised and reformed, including the United States (AICP), Australia (PIA), the United Kingdom (RTPI), Canada (CIP), and others. These codes are accompanied by compulsory programs for implementation, and various courses are held to train and promote the professional behavior of planners.

Despite the attention of various professions in Iran to the preparation of professional ethics guidelines, in urban planning, given the history of planning and development programs, this issue has been neglected and no effort has been made to develop professional ethics guidelines for Iran's urban planning. None of the upstream documents of urban planning address the issue of preparing professional ethics guidelines for urban planning. In urban planning and urban development projects, the sensitivity and impact of decisions will be on a large part of the society due to the dependence of projects on the components of communication, purposefulness, and manpower.

This study aims to analyze the dimensions of the process of preparing professional ethics guidelines for urban planning in Iran and discovering the dimensions and process, formulating patterns and relationships between dimensions, achieving a perspective and explanatory narrative to the preparation of professional ethics guidelines for urban planning in Iran. The questions on which this research is based are as follows: How is the process of preparing a professional ethics guideline for urban planning in Iran analyzed? What are the dimensions and factors influencing the preparation of professional ethics guidelines for urban planning in Iran? How can the patterns and relationships between dimensions be formulated in the preparation of professional ethics guidelines for urban planning in Iran? What are the perspective and explanatory narrative of the dimensions of preparing professional ethics guidelines for urban planning in Iran?

1. Methodology

Among the most popular research paradigms, including Positivist Approaches, Interpretive Approaches, and Critical Approaches, the approach of this research is interpretive, and its method is the grounded theory. In addition to understanding the phenomenon under study, this method also emphasizes the development of a theory appropriate to it. According to the main question and aim, the selected version of grounded theory for this research is dimensional analysis provided by Leonard Schatzman. The dimensional analysis provides a good opportunity for research in this field by paying attention to the 'whole' of what is involved in the phenomenon or situation under consideration.

According to the subject and aim of the research, the interviewees were defined into three general categories, including those who had experienced the process of preparing and approving urban plans, those who were involved and experienced in the implementation and monitoring of plans, and the academic community of urban planning. A number of the most experienced people from each category were selected based on availability. In this study, in-depth interviews were selected as the data gathering tool because the participant gained experience by being in the position and in this process, the researcher discovers the meanings.

In the present study, nine interviews were conducted. According to the dimensions that emerged from each interview, new people were selected for the next interview. After nine interviews and dimensionalizing as a step-by-step process, two hundred initial dimensions emerged. At this stage, according to the common features and by examining and comparing them, nine main dimensions emerged, and other dimensions were included as a subset and characteristics of these dimensions.

2. Discussion

Based on the findings of applying dimensional analysis and based on the evidence gathered in this research, the critical mass was identified in five main dimensions: attitude towards the public culture of the society, attitude towards the administrative and organizational culture, attitude towards the laws and plans, attitude towards the change and attitude towards the religion, ethics, history and civilization of Iran. An explanatory narrative was presented following this central dimension and perspective and its relation to other dimensions.

3. Conclusion

According to the final perspective and explanatory narrative, it seems that if there is to be any change in Iran's urban planning system, including the development of guidelines for professional ethics in urban planning, the perspective and central dimension is paying attention to the prevailing attitude towards Iran's urban planning system, as well as the existing attitude and belief in the

effectiveness of guidelines and laws in Iran. Other dimensions and factors must be analyzed considering this perspective and the central dimension.

Keywords: Professional Ethics, Urban Planning, Grounded Theory, Dimensional Analysis.

References:

- Abbasi, M., & Momenyan, S. (2018). Barriers to Observance of the Codes of Professional Ethics in Clinical Care: Perspectives of Nurses and Midwifery of Hospitals Affiliated with Qom University of Medical Sciences in 2016. **Journal of Health, Spirituality and Medical Ethics**, 5(1), 33-39.
- AICP. (2016). **Code of Ethics and Professional Conduct**. Retrieved from: WWW.planning.org/ethics/ethics-code.htm.
- Campbell, H. (2012). 'Planning Ethics' and Rediscovering the Idea of Planning. **Planning Theory**, 11(4), 379–399.
- CIP. (2010). **Ethical Standards for the Planning Profession in Canada**. Retrieved from: <https://www.cip-icu.ca/Careers-in-Planning/Codes-of-Professional-Conduct>.
- Dodds, P. (2008). **Pre-Therapy and Dementia: An Action Research Project**. Brighton: University of Brighton Press.
- Gilgun, J. F. (1993). Dimensional Analysis and Grounded Theory: Interviews with Leonard Schatzman. **Qualitative Family Research**, 7(1), 1-7.
- Guyer, P. (1994). Kant's Conception of Fine Art. **The Journal of Aesthetics and Art Criticism**, 52(3), 275- 285.
- Howe, E. (1990). Normative Ethics in Planning. **Journal of the American Planning Association**, 5(2), 123–150.
- Kools, S., McCarthy, M., Durham, R., & Robrecht, L. (1996). Dimensional Analysis: Broadening the Conception of Grounded Theory. **Qualitative Health Research**, 6(3), 312-330.
- OPQU. (2015). **Déontologie Des Urbanistes**. Retrieved from: <https://www.opqu.org/production-de-lopqu/la-deontologie-des-urbanistes.html>.
- Othengrafen, F. (2014). The Concept of Planning Culture: Analysing How Planners Construct Practical Judgements in a Cultured Context. **International Journal of E-Planning Research (IJEPR)**, 3(2), 1-17.
- Palchoudhury, A. (2016). Productivity & Ethical Conduct: A Correlation. **IOSR Journal of Humanities and Social Science**, 21(1), 93-94.
- PIA. (2014). **Code of Professional Conduct**. Retrieved from: <https://www.planning.org.au/membershipinformation/code-of-professional-conduct>.

- RTPI. (2016). **Code of Professional Conduct**. Retrieved from:
<http://www.rtpi.org.uk/membership/professional-standards>.
- Schatzman, L. (1991). Dimensional Analysis: Notes on an Alternative Approach to the Grounding of Theory in Qualitative Research. **Social Organization and Social Process: Essays in Honor of Anselm Strauss**, 303-314.
- Taylor, N. (1992). Professional Ethics In Town Planning: What Is A Code of Professional Conduct for?. **Journal of the Town Planning Review**, 63(3), 227-241.

جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی

سال ۳۱، پیاپی ۸۰، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۹، صص ۷۰-۴۳

نوع مقاله: پژوهشی

وصول: ۱۳۹۹/۳/۱۸ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱

تحلیل ابعاد و عوامل تأثیرگذار بر فرایند صورت‌بندی دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران^۱

حامد صفری، دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، گروه شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

hamed.safari68@gmail.com

بهادر زمانی^{*}، دانشیار و عضو هیئت علمی گروه شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

b.zamani@ui.ac.ir

علی ربانی خوراسگانی، استاد و عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

a.rabbani@ltr.ui.ac.ir

چکیده

الزام به چهارچوب‌های اخلاقی در همه گروه‌ها و جوامع حرفه‌ای به‌منظور بهبود شرایط دستیابی به اهداف و ارزش‌های مشترک پذیرفته است. هر گروه یا جمعی که هدف مشترک دارند، در مراحل اولیه تشکیل به‌صورت مدون یا غیرمدون ارزش‌های مشترک و نظام‌نامه یا مرام‌نامه‌ای برای خود تهیه می‌کنند و خود را به آن پایبند می‌دانند. هدف پژوهش حاضر، کشف ابعاد، صورت‌بندی الگوها و روابط بین ابعاد و دستیابی به چشم‌انداز و روایت تبیینی فرایند تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران است. روش این پژوهش، نظریه داده‌بنیان با رویکرد تحلیل ابعاد است. تحلیل ابعاد به‌واسطه توجه به «همه» آنچه در پدیده یا موقعیت بررسی شده دخیل است، امکان مناسبی را برای پژوهش در این عرصه به دست می‌دهد. براساس یافته‌های حاصل از کاربست این روش و مبتنی بر قرائن و شواهد گردآمده از پژوهش، توده بحرانی شامل پنج بعد اصلی نگرش به فرهنگ عامه جامعه، نگرش به فرهنگ اداری و سازمانی، نگرش به قوانین و طرح‌ها، نگرش به ایجاد تغییر و نگرش به دین و اخلاق و تاریخ و تمدن ایران شناسایی شد؛ از این میان، بُعد «نگرش به نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران» به‌مثابه بُعد مرکزی به‌منظور درک و شناخت فراگیر ابعاد و زیرابعاد پدید آمد و براساس این بعد مرکزی و چشم‌انداز و رابطه سایر ابعاد با آن، روایتی تبیینی ارائه شد.

کلید واژه‌ها: اخلاق حرفه‌ای، برنامه‌ریزی شهری، نظریه داده‌بنیان، تحلیل ابعاد

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «تحلیل ابعاد فرایند تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران» است. این رساله به راهنمایی نویسندگان دوم و سوم در دانشگاه هنر اصفهان در حال انجام است.

*نویسنده مسئول

Copyright©2020, University of Isfahan. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>), which permits others to download this work and share it with others as long as they credit it, but they can't change it in any way or use it commercially.

Doi: [10.22108/gep.2020.123415.1315](https://doi.org/10.22108/gep.2020.123415.1315)

مقدمه

در ایده‌ای منسوب به کانت^۱ آمده است اخلاق باید بر هنر حکومت کند (Guyer, 1994: 283). حکومت اخلاق گذشته از هنر باید به سایر علوم و حرفه‌ها تسری یابد؛ از این رو در کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته مانند آمریکا (AICP, 2016)، استرالیا (PIA, 2014)، انگلیس (RTPI, 2016) و کانادا (CIP, 2010) آیین‌نامه‌های اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری تهیه و پیوسته بازنگری و اصلاح می‌شوند. این آیین‌نامه‌ها با برنامه‌های الزام‌آوری برای اجرا همراه هستند که طی دوره‌های متنوعی برای آموزش و ارتقای رفتار حرفه‌ای برنامه‌ریزان پشتیبانی می‌شوند.

در ایران نیز در حرفه‌های مختلف دستورالعمل‌های اخلاق حرفه‌ای تهیه و اجرا شده است (عباسی و طاهری، ۱۳۹۴: ۲۴؛ سرمدی و شالباف، ۱۳۸۶: ۱۰۷). روال موجود در ایران، اغلب تهیه استانداردها و دستورالعمل‌های وارداتی اخلاق حرفه‌ای بر پایه نظریات و مبانی ارزشی غیربومی است. طی چند دهه اخیر با درک ضرورت تدوین دستورالعمل‌های اخلاقی در حرفه‌های مختلف در ایران و مشاهده آثار مثبت تهیه و پایداری به این دستورالعمل‌ها در کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته، موجی از اقبال مدیران کلان و میانی به تهیه نظام‌نامه‌ها و منشورها و بیانیه‌های اخلاق حرفه‌ای در کشور به راه افتاده است که به‌ظاهر کارشناسی شده و ساختاریافته‌اند، ولی در باطن در بهترین حالت، الگوها و نمونه‌هایی ناقص از بیانیه‌ها و دستورالعمل‌های کشورهای توسعه‌یافته‌اند و پس از تهیه، تدوین و ابلاغ، کمترین اثربخشی و پایداری در حرفه مدنظر را در پی دارند و در عمل به‌مثابه اسناد بالادستی بایگانی یا به‌صورت اعلامیه‌های رسمی و دستوری ابلاغ می‌شوند (صالح‌نیا و الله‌توکل، ۱۳۸۸؛ khaki et al., 2018). فلسفه تدوین و وجود چنین دستورالعمل‌هایی در خاستگاه آن یعنی کشورهای توسعه‌یافته، تأثیر مثبت و اثر مستقیم و ملموس آن بر افزایش بهره‌وری و کارایی جامعه حرفه‌ای بوده است (Palchoudhury, 2016)، ولی در جامعه ایران به‌ظاهر و ساختار کلی آن اکتفا و از غایت تهیه آن غفلت شده است.

با وجود توجه حرفه‌های مختلف در ایران به تهیه و تدوین دستورالعمل‌های اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌ریزی شهری با توجه به سابقه آن در تهیه برنامه‌های توسعه شهری، به این مسئله کم‌توجهی شده و تلاشی برای تدوین دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری انجام نشده است و در اسناد بالادستی برنامه‌ریزی شهری نیز، موضوع تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای مختص برنامه‌ریزی شهری مدنظر قرار نگرفته است.

دامنه تأثیر تصمیمات حرفه برنامه‌ریزی شهری و تهیه طرح‌های توسعه شهری به این دلیل که فرایندی مبتنی بر مؤلفه‌های ارتباط آفرینی، هدفمندی، نیروی انسانی و سازمان‌دهی است و طیف گسترده‌ای از ذی‌نفعان را شامل می‌شود، طیف وسیعی از جامعه خواهد بود و در این حرفه نیز همانند هر حرفه دیگری که تعاملات گسترده با مردم جامعه دارد، رعایت اصول اخلاقی در اتخاذ تصمیمات و تهیه طرح‌های توسعه شهری حساسیت و ضرورت بسزایی خواهد داشت. در نمونه‌هایی، پیگیری و ریشه‌یابی مصادیقی از نقض اخلاقیات در جامعه و تضييع حقوق ذی‌نفعان نشان‌دهنده نبود یا کمبود ملاحظات و اصول اخلاق حرفه‌ای در بعضی قوانین و ضوابط ملاک عمل در مرحله

تصمیم‌گیری یا تصمیم‌سازی است و چه بسا مدیران و تصمیم‌گیران به رعایت چنین اصولی تمایل داشته باشند، ولی به دلیل نشناختن ابعاد آن و خلأ چهارچوب اخلاقی مرجع در مراحل مختلف به‌منظور سنجش میزان پایبندی تصمیمات به این اصول، چنین قوانینی را وضع کرده‌اند.

یکی از عوامل مؤثر بر بالنده‌نبودن یک حرفه، نبود ارتباط میان نقش‌آفرینان و کنشگران آن حرفه با یکدیگر است و یکی از عمده‌ترین مشکلات حاصل از نبود این‌گونه کنش ارتباطی، بی‌اعتمادی متقابل بین طرفین دخیل است؛ این بی‌اعتمادی نیز از عواملی همچون پیش‌بینی‌پذیر نبودن تصمیمات و رفتارها، نبود قانون‌پذیری و درنهایت مسئولیت‌پذیر نبودن در قبال تصمیمات تأثیر می‌پذیرد و این مسئولیت‌پذیری، همان مسئولیت‌پذیری اخلاقی است (قراملکی، ۱۳۹۳: ۱۰۴).

هدف این پژوهش، تحلیل ابعاد فرآیند تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران و کشف ابعاد و فرآیند، صورت‌بندی الگوها و روابط بین ابعاد، دستیابی به چشم‌انداز و روایت تبیینی تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری ایران است. پرسش‌هایی که این پژوهش براساس آن شکل گرفته است، عبارت‌اند از:

۱. فرآیند تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران چگونه تحلیل می‌شود؟
۲. ابعاد و عوامل تأثیرگذار بر تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران کدامند؟
۳. الگوها و روابط بین ابعاد در تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری ایران چگونه صورت‌بندی می‌شود؟
۴. چشم‌انداز و روایت تبیینی ابعاد تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری ایران چگونه است؟

پیشینه پژوهش

اخلاق حرفه‌ای در مرور ادبیات موضوع از جنبه‌های مختلفی بررسی شده است. تعدادی از مقالات مربوط به اخلاق حرفه‌ای به معنای عام آن هستند و فارغ از حرفه یا رشته خاصی به اخلاق حرفه‌ای نظر داشته‌اند.

امیدی (۱۳۸۸) در پژوهشی به اخلاق قانون‌گذاران نظر دارد و با بررسی اسناد حقوقی و قانونی و همچنین الزامات قانونی، ردپای اخلاق را در قانون‌گذاری جست‌وجو می‌کند. او در پایان این‌گونه نتیجه می‌گیرد که ضرورت ترویج اخلاق در جامعه، لزوم حمایت قانون‌گذار را از اخلاق نشان می‌دهد؛ بنابراین اقتضائات اخلاقی باید در الزام‌های قانونی خود را نشان دهد و این امر ابعاد گوناگونی دارد؛ از جمله کرامت انسانی، برابری افراد در حمایت‌ها و محدودیت‌ها، پیش‌آگهی محدودیت‌ها، صراحت تصمیمات، انسانی‌بودن ضمانت اجراها، اخلاقی‌بودن ادله اثبات دعوا و راههای دفاع از آن، شخصی‌دانستن مسئولیت‌ها، حفظ حریم خصوصی و اخلاقی‌بودن ادبیات قانون.

بعضی دیگر از مقالات به زمینه‌های مذهبی اخلاق حرفه‌ای توجه داشته‌اند؛ از جمله فرم‌هینی فراهانی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «اصول اخلاق حرفه‌ای در نهج‌البلاغه» در پی آن هستند که با روش تحلیل اسنادی، اصول اخلاق حرفه‌ای را در کتاب نهج‌البلاغه بررسی کنند. آنها در پایان اصول مستخرج از آن را اصل احترام، آزادی، انصاف، وفای به عهد، امانت، صداقت، مسئولیت‌پذیری، نقادی و انتقادپذیری، مدارا و سعه صدر، قانون‌مداری، اعتدال و رازداری عنوان کرده‌اند.

بعضی از مقالات نیز ریشه اخلاق حرفه‌ای را در تاریخ و تمدن ایران جست‌وجو می‌کنند؛ از جمله فریور (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «اخلاق حرفه‌مندی و پیشه‌وری در ایران باستان» سعی در بررسی اسناد تاریخی برای دستیابی به اصول اخلاق حرفه‌ای در ایران باستان داشته است. وی در قسمت نتیجه‌گیری بیان کرده است که اخلاق در ایران باستان مجموعه آموزه‌هایی است که در دو مقوله پاسداشت زندگی و جدال با شر خلاصه می‌شود. به تعبیری اخلاقیات با هدف تعلیم دیانت، عدالت، شجاعت و اعتدال سامان می‌یافته است. از زمان داریوش انجمن‌های گوناگون حرفه‌مندان و پیشه‌وران در سراسر امپراتوری ایران شکل گرفت و در پی آن مفهوم حرفه بالنده شد.

فتح‌الله‌زاده (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «اخلاق مشاغل نزد پیشدادیان و کیانیان» اخلاق را در تاریخ اساطیری ایران بررسی کرده است. وی دریافته در تاریخ اساطیری ایران به‌ویژه در دولت‌های پیشدادیان و کیانیان، دستگاهها و ادارات منظمی وجود داشته است و سران مملکتی، مسئولان ذی‌ربط و کسانی که در رده‌ها و دیوان‌های کشوری و امور لشکری و جنگی قرار می‌گرفتند، درقبال مردم احساس مسئولیت و رعایت حق و حقوق آنان را می‌کردند؛ مردم هم که مشاغل و حرفه‌های آزادی داشتند، خود را مسئول می‌دانستند و سعی می‌کردند این روابط را به‌صورت صمیمی، اما با رعایت حدود و مرزهای آن که نشئت گرفته از قانون بود، حفظ کنند. در این زمینه صفات و ویژگی‌هایی که موجب استحکام این اعمال می‌شد، اوج ارزش‌های معنوی به حساب می‌آمد؛ یعنی اعتقاد به کیفر الهی و رستخیز، امیدواری به خداوند، بخشندگی، بردباری و مدارا، تقوا، اجتهاد و تلاش برای کشور و سرزمین، خیرخواهی، آموزش طریقه پند و اندرز دادن و عمل به آن، نظم در امور، پرهیزکاری، خداپرستی، خدمت به خلق و فریادرسی مظلوم، خردمندی، دلیری و نیرومندی، راستی، راست‌گفتاری، رای‌زنی و مشاورت در امور، سپاسگزاری از همدیگر، شرم و حیا، صلح‌دوستی، مردمی و مروت، فروتنی، گفتار نیک، جوانمردی، مصاحبت با فرزندانگان، میانه‌روی در امور، نیک‌نامی، وطن‌دوستی، هنروری، هنرپروری، ادای امانت، جلب اعتماد یکدیگر، بینایی، رفق و مدارا، رازداری، رازپوشی، آراستگی به محاسن، تقویت مکارم اخلاقی در خود و پیراستگی از صفاتی که موجب رذیلت و سقوط انسانی است.

بخشی دیگر از ادبیات موجود و مرتبط با موضوع به فرایند برنامه‌ریزی در ایران و تهیه و تحقق طرح‌های شهری معطوف است و در خلال آن به‌طور غیرمستقیم به مباحث اخلاقی و عوامل رعایت‌شدن یا نشدن آنها اشاره شده است؛ برای نمونه در پژوهش سرخیلی و همکاران (۱۳۹۶) نقش تخلفات ساختمانی در ناکامی طرح‌های توسعه شهری کلان‌شهر تهران تحلیل شده است. روش این پژوهش، توصیفی تحلیلی است و در آن دلایل بروز تخلفات ساختمانی و پیامدهای آنها در ناکارآمدی طرح‌های توسعه شهری تحلیل شده است. نتایج حاکی است عواملی نظیر زمینه کالبدی و محدودیت‌ها و گرایش‌های طبیعی توسعه شهری، بستر اجتماعی و اقتصادی شهر، نواقص ضوابط و مقررات ساخت‌وساز و سیستم مدیریت شهری ناکارآمد، از مهم‌ترین علل بروز تخلفات ساختمانی در کلان‌شهر تهران محسوب می‌شود.

قاجار خسروی (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای با استفاده از تحلیل محتوا عوامل و پیامدهای ساخت‌وسازهای غیرمجاز در استان تهران و راه‌حل‌های مقابله با آن را تحلیل کرده است. پیشنهادها و راهکارهایی که این پژوهشگر برای کاهش یا جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز در استان تهران ارائه کرده است، عبارت‌اند از: توسعه متوازن کشور، تصحیح و

بهبود عملکرد دستگاه‌های نظارتی، اصلاح قوانین و مقررات، تغییر دیدگاه در تهیه و تصویب ضوابط طرح‌های شهری و روستایی، افزایش و تسهیل ارائه وام ساخت مسکن، اعطای جواز ساخت‌وساز به اشخاص و شرکت‌های ذی‌صلاح، آموزش و اطلاع‌رسانی همگانی. در پایان پژوهش یادآور می‌شود اجرای هر یک از این راهکارها نیازمند برنامه‌ریزی و عزم ملی در سطوح بالادست و نظارت بیشتر بر اجرای قوانین در جامعه و توجه و التزام به آن و آگاه‌سازی و ارتقای دانش و فرهنگ عمومی است.

محمدی و سعیدی (۱۳۹۳) با آسیب‌شناسی تخلفات موضوع کمیسیون‌های ماده ۱۰۰ قانون شهرداری براساس یافته‌های تطبیقی از کلان‌شهرهای ایران به روش ترکیبی (پیمایشی - اسنادی) بر این واقعیت صحنه می‌گذارند که ناسازگاری ضوابط با واقعیات جامعه، ضعف سیستم نظارت و کنترل، نبود شفافیت در قوانین و مقررات از جمله عوامل و موانع اجرایی ضوابط شهرسازی هستند که در بروز تخلفات ساختمانی مؤثرند.

لاله‌پور و همکاران (۱۳۹۸) وضعیت تخلفات ساختمانی و علل و انگیزه‌های وقوع آنها را در شهر شیراز با روشی توصیفی تحلیلی و علی و با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای - اسنادی و میدانی بررسی کردند. یافته‌های به دست آمده نشان می‌دهد در مناطقی از شهر شیراز که بازار زمین و مسکن رونق دارد (مناطق ۱ و ۶)، به دلیل سود ناشی از تخلفات برای مالکان و ساخت‌وسازگران خصوصی و شهرداری، تخلفات مزاد تراکم و تغییر کاربری زیاد بوده است؛ بر این اساس نظارت دقیق شهرداری‌ها بر ساخت‌وسازها، ارتقای سطح آگاهی شهروندان و توجه بیشتر به قشر ضعیف جامعه در سیاست‌گذاری‌های شهری تا اندازه زیادی در کاهش تخلفات ساختمانی مؤثر خواهد بود.

صرافی و همکاران (۱۳۹۳) جایگاه برنامه‌ریز را در فرایند برنامه‌ریزی شهری ایران بررسی کرده‌اند. این پژوهش با مطالعات اسنادی و مصاحبه با مدیران عامل شرکت‌های مشاور انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد نقش برنامه‌ریزان در بین اضلاع اصلی جامعه یعنی دولت و اجتماع جانبدارانه، ناقص و پرایراد است. برداشت‌های برنامه‌ریزان از برنامه‌ریزی نیز بسیار ناپخته، یخ‌زده و تغییر نیافته است و برنامه‌ریزی به واسطه ویژگی جانبدارانه و درونی‌شده در درون ساختار دولت یک‌طرفه و کاسبکارانه شکل گرفته است.

کمان‌رودی و بیگدلی (۱۳۹۳) در پژوهشی قوانین و برنامه‌های توسعه شهری را با اصول حکمروایی خوب (با تأکید بر برنامه‌های توسعه شهری تهران) بررسی تطبیقی کرده‌اند. این پژوهش از نوع پژوهش‌های نظری و کیفی است که به روش تحلیل محتوایی، مقایسه‌ای و دلفی انجام شده است. قوانین و برنامه‌های بررسی شده در این پژوهش شامل قوانین توسعه شهری کشور، برنامه‌های توسعه شهری شهر تهران و برنامه‌های سازمانی شورای اسلامی شهر و شهرداری تهران است. براساس یافته‌های این پژوهش قوانین و برنامه‌های توسعه شهری ایران با اصول حکمروایی خوب شهری ارتباط دارند، اما به‌ندرت با آنها منطبق هستند. میزان ارتباط این قوانین و برنامه‌ها با این اصول، از قوانین و برنامه‌های توسعه شهری کشور و شهر تهران به برنامه‌های سازمانی شورای اسلامی و شهرداری بیشتر می‌شود. این قوانین و برنامه‌ها بدون رویکرد حکمروایی و صرفاً با هدف استانداردهای سازی فنی عملکرد سازمانی مدیریت شهری تدوین شده‌اند.

عابدی جعفری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی عوامل فردی مؤثر بر تمایل به فساد اداری را در شهرداری تهران شناسایی کرده‌اند. این پژوهش با استفاده از پرسش‌نامه و روش تحلیل عاملی اکتشافی نشان داده است نیاز مادی، پایبند نبودن شرعی، پایبند نبودن به ارزش‌های اخلاقی، احساس بی‌عدالتی، جامعه‌پذیری نامناسب، میزان ارتباط با ارباب‌رجوع، ریسک‌پذیری و فرصت فساد، عوامل اصلی تمایل به فساد اداری در سطح فردی در شهرداری تهران هستند که در مجموع ۸۱ درصد از تغییرپذیری بر تمایل به فساد اداری در شهرداری تهران را تبیین می‌کنند و با توجه به نتایج رگرسیون انجام‌شده، همه آنها معنادار بوده‌اند.

بعضی دیگر از مقالات، اخلاق حرفه‌ای را در برنامه‌ریزی شهری به‌طور مستقیم بررسی کرده‌اند؛ از جمله تیلور^۱ (۱۹۹۲) در پژوهشی با عنوان «اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌ریزی شهر، استاندارد اخلاق حرفه‌ای به دنبال چیست؟» به آنچه باید در رفتار حرفه‌ای رعایت شود، اشاره و بیان می‌کند ما نباید به آنچه هست، رفتار حرفه‌ای بگوییم، بلکه باید بگوییم رفتار حرفه‌ای به چه شکل باید باشد.

کمپل^۲ (۲۰۱۲) در پژوهش خود با عنوان «اخلاق برنامه‌ریزی و بازتعریف ایده برنامه‌ریزی» قصد دارد با استفاده از اصول اخلاق حرفه‌ای و اخلاق در برنامه‌ریزی به اصولی برای اخلاق برنامه‌ریزی دست یابد. وی عناوینی چون مرزبندی دامنه بحث، رابطه برنامه‌ریزی و اخلاق، کدها و آموزش‌های اخلاق حرفه‌ای و تعریف اخلاق برنامه‌ریزی را تبیین کرده است.

هاو^۳ (۱۹۹۰) در پژوهشی با عنوان «اخلاق هنجاری در برنامه‌ریزی»، انواع رویکردها در اخلاق برنامه‌ریزی از جمله رویکردهای توصیفی، تحلیلی و هنجاری را بیان و نقد کرده است. وی با تمرکز بر رویکرد هنجاری و دو نوع کارکردگرایی و وظیفه‌گرایی آن، رویکرد آیین‌نامه‌های اخلاق حرفه‌ای موجود را در کشورهای مختلف بررسی کرده است.

اوتنرافن^۴ (۲۰۱۴) در پژوهش خود با عنوان «ایده فرهنگ برنامه‌ریزی: بررسی چگونگی قضاوت‌های عملی برنامه‌ریزان در یک زمینه فرهنگی» به دنبال شناسایی عوامل فردی و اجتماعی است که بر قضاوت‌های حرفه‌ای برنامه‌ریزان شهری تأثیرگذار است و در پایان چهارچوبی مفهومی از این عوامل به دست می‌دهد.

بعضی دیگر از منابع مرتبط با موضوع، آیین‌نامه‌های اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌ریزی هستند که در کشورهای مختلف انجمن‌ها و مؤسسات تخصصی در برنامه‌ریزی شهری، استانداردها و دستورالعمل‌های اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی تهیه و تدوین کرده‌اند؛ از جمله دستورالعمل اخلاق و رفتار حرفه‌ای انجمن برنامه‌ریزی آمریکا^۵،

-
1. Taylor
 2. Campbell
 3. Howe
 4. Othengrafen
 5. APA: American Planning Association

دستورالعمل رفتار حرفه‌ای مؤسسه سلطنتی برنامه‌ریزی شهری انگلیس^۱، دستورالعمل‌های اخلاقی برای حرفه برنامه‌ریزی توسط مؤسسه برنامه‌ریزان کانادایی^۲، دستورالعمل رفتار حرفه‌ای مؤسسه برنامه‌ریزی استرالیا^۳ و سایر دستورالعمل‌ها و استانداردهای اخلاق حرفه‌ای که هر کدام با توجه به نظام ارزشی جامعه و کشور آنها با رویکردهای متفاوتی به ارزش‌های اخلاقی تهیه و هر ساله بازنگری و به‌روزرسانی شده‌اند. در ادامه این دستورالعمل‌ها به اجمال معرفی می‌شوند.

دستورالعمل اخلاق و رفتار حرفه‌ای^۴ مؤسسه برنامه‌ریزان دارای صلاحیت آمریکا^۵ شامل فصل‌بندی کلی به این صورت است: اصول آرمانی، قواعد رفتاری^۶، نظرات مشورتی، رسیدگی به شکایات سوءرفتار، انضباط اعضا. در قسمت‌های ابتدایی این دستورالعمل آمده است: «اصولی که ما در بخش یک و دو پذیرفته‌ایم ناشی از مسئولیت ویژه حرفه ما در خدمت به منافع عمومی با دلسوزی برای رفاه همه مردم است و به‌مثابه حرفه‌ای مربوط به تعهد ما برای عمل با صداقت زیاد است. ارزش‌های اساسی جامعه به دلیل رقابت با یکدیگر می‌توانند تحت حمایت اصول آرمانی این دستورالعمل قرار گیرند. یک قضاوت اخلاقی معمولاً نیازمند یک تعادل باوجدان برپایه حقایق و زمینه یک موقعیت خاص و براساس قواعد اخلاقی این دستورالعمل است» (AICP, 2016).

دستورالعمل رفتار حرفه‌ای^۷ مؤسسه سلطنتی برنامه‌ریزی شهری^۸ انگلیس شامل پنج اصل محوری صلاحیت، درستکاری و صداقت، قضاوت حرفه‌ای مستقل، مراقبت و پشتکار، برابری و احترام است. مؤسسه سلطنتی برنامه‌ریزی شهری تأسیس شده با منشور سلطنتی، برای پیشبرد علم و هنر برنامه‌ریزی به نفع مردم به وجود آمده است (RTPI, 2016).

دفتر برنامه‌ریزی حرفه‌ای برای برنامه‌ریزان شهری^۹ در فرانسه نیز دستورالعملی با عنوان اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری^{۱۰} و با فصل‌بندی کلی دارد؛ شامل هدف از اخلاق حرفه‌ای^{۱۱}، ارزش‌های برنامه‌ریزی شهری، مهارت‌های حرفه‌ای، استقلال، دقت و سختگیری، فداکاری و همکاری‌های حرفه‌ای، قوانین مربوط به روش‌های مختلف عمل (OPQU, 2015).

مؤسسه برنامه‌ریزی استرالیا^{۱۲} دستورالعمل رفتار حرفه‌ای^{۱۳} خود را ارائه کرده است. فصل‌بندی کلی این دستورالعمل شامل استانداردهای حرفه‌ای و رفتاری، احترام برای همه افراد، اجتناب از تضاد منافع، رازداری و افشانکردن، رقابت عادلانه

1. RTPI: Royal Town Planning Institute
2. CIP: Canadian Institute of Planners
3. PIA: Planning Institute Australia
4. AICP Code of Ethics and Professional Conduct
5. American Institute of Certified Planners
6. Our Rules of Conduct
7. RTPI Code of Professional Conduct
8. Royal Town Planning Institute
9. OPQU Office Professionnel de Qualification des Urbanistes
10. déontologie des urbanistes
11. Objet De La Déontologie
12. Planning Institute Australia
13. PIA Code of Professional Conduct

و مسئولیت حرفه‌ای است. در این آیین‌نامه آمده است: «برنامه‌ریزان در سیستمی کار می‌کنند که جزئی جدایی‌ناپذیر از یک سیستم کلی است و می‌تواند و باید بازتاب‌دهنده منافع جامعه باشد. برنامه‌ریزان در معرض فشارهای قوی و متناقضی از گرایش گروه‌های مختلف هستند (ساکنان، کسب‌وکارها، گروه‌های لابی، توسعه‌دهندگان و مقامات دولتی). هدف از این دستورالعمل، ارائه راهنمایی و حمایت از اعضاست؛ برای اطمینان از اینکه آنها با بالاترین استانداردهای اخلاقی و حرفه‌ای، کسب اعتماد به نفس و احترام جامعه‌ای که به آن خدمت می‌کنند به حرفه خود عمل کنند و در نتیجه اطمینان‌یافتن از درستی تصمیمات برنامه‌ریزی و سیستم برنامه‌ریزی به مثابه یک کل» (PIA, 2014).

در کانادا نیز، دستورالعمل اخلاقی برای حرفه برنامه‌ریزی^۱ را مؤسسه برنامه‌ریزی کانادا^۲ تهیه کرده است. این دستورالعمل شامل فصل توصیه‌ها، دستورالعمل اخلاق^۳، دستورالعمل رفتار حرفه‌ای^۴، راهنمایی برای اجرای دستورالعمل و اعضای گروه کاری است (CIP, 2010).

در ایران نیز جامعه مهندسان مشاور ایران، آیین اخلاق حرفه‌ای مهندسان مشاور را مشتمل بر ۵ فصل تدوین کرده است؛ شامل تعهدات مهندسان مشاور در قبال منافع ملی، محیط‌زیست و فرهنگ، تعهدات مهندسان مشاور در قبال کارفرمایان، تعهدات مهندسان مشاور در قبال حرفه مهندسی مشاور، تعهدات مهندسان مشاور در قبال یکدیگر، تعهدات مهندسان مشاور در قبال کارکنان و سهام‌داران خود. در پیشگفتار این آیین‌نامه درباره فرایند تهیه آن آمده است: «در تنظیم و تدوین آیین‌نامه اخلاق حرفه‌ای، کمیته مسئول با مراجعه به شبکه جهانی اطلاعات و جمع‌آوری، مطالعه و بررسی آیین‌نامه اخلاقی مهندسان مشاور چند کشور مانند هند، استرالیا، کانادا، آمریکا و همچنین اتحادیه فیدیک از یک سو و جمع‌آوری نظرات و پیشنهادهای شرکت‌های عضو جامعه مهندسان مشاور ایران... از سوی دیگر، اولین ویرایش اخلاق حرفه‌ای مهندسان مشاور را تنظیم کرد» (جامعه مهندسان مشاور ایران، ۱۳۸۴).

همچنین سازمان نظام مهندسی ساختمان، نظام‌نامه رفتار حرفه‌ای اخلاقی در مهندسی ساختمان را تدوین کرده است. اصول کلی این نظام‌نامه عبارت است از: ۱. رجحان منافع عمومی، حفظ محیط‌زیست، میراث فرهنگی و رعایت قانون بر منافع شخصی خود و صاحبان کار هنگام تعارض منافع؛ ۲. انجام خدمات مهندسی به نحو حرفه‌ای و همراه با مراقبت و خودداری از اقدامی که با حقوق جمع، صاحبان کار و اشخاص ثالث مغایرت داشته باشد؛ ۳. رفتار شرافتمندانه، مسئولانه، همراه با امانت‌داری، رازداری، انصاف و حسن نیت و منطبق بر دانش حرفه‌ای در عرضه خدمات مهندسی در برابر صاحبان کار و خودداری از هر اقدامی که با منافع قانونی صاحبان کار مغایرت داشته باشد؛ ۴. احتراز از رفتاری که موجب لطمه به همکاران، سلب اعتبار اجتماعی یا وهن صاحبان حرفه مهندسی باشد؛ ۵. اجتناب از تکفل همزمان اموری که زمینه و موجبات نمایندگی یا قبول منافع متعارض را فراهم آورد (وزارت راه و شهرسازی، ۱۳۹۵). خلاصه‌ای از اطلاعات آیین‌نامه‌های اخلاق حرفه‌ای در جدول ۱ ارائه شده است.

1. CIP Ethical Standards for The Planning Profession in Canada
2. Canadian Institute of Planning
3. Code of Ethics
4. Codes of Professional Conduct

جدول ۱. خلاصه اطلاعات آیین‌نامه‌های اخلاق حرفه‌ای (نویسندگان، ۱۳۹۹)

Table 1. Summary of professional ethics standards (Authors, 2020)

ردیف	نام مؤسسه	نام آیین‌نامه	کشور	ویرایش	ساختار کلی
۱	مؤسسه برنامه‌ریزان دارای صلاحیت آمریکا	AICP Code of Ethics and Professional Conduct	آمریکا	۲۰۱۶	۱. اصول آرمانی ۲. قواعد رفتاری ۳. نظرات مشورتی ۴. رسیدگی به شکایات سوءرفتار ۵. انضباط اعضا
۲	مؤسسه سلطنتی برنامه‌ریزی شهری	Code of Professional Conduct	انگلیس	۲۰۱۶	۱. صلاحیت، درستکاری و صداقت ۲. قضاوت حرفه‌ای مستقل ۳. مراقبت و پشتکار ۴. برابری و احترام ۵. رفتار حرفه‌ای
۳	دفتر برنامه‌ریزی حرفه‌ای برای برنامه‌ریزان شهری	Déontologie Des Urbanistes	فرانسه	۲۰۱۵	۱. هدف از اخلاق حرفه‌ای ۲. ارزش‌های برنامه‌ریزی شهری ۳. مهارت‌های حرفه‌ای ۴. استقلال ۵. دقت و سختگیری ۶. فداکاری و همکاری‌های حرفه‌ای ۷. قوانین مربوط به روش‌های مختلف عمل
۴	مؤسسه برنامه‌ریزی استرالیا	Code of Professional Conduct	استرالیا	۲۰۱۴	۱. استانداردهای حرفه‌ای و رفتاری ۲. احترام به همه افراد ۳. اجتناب از تضاد منافع ۴. رازداری و افشانکردن ۵. رقابت عادلانه ۶. مسئولیت حرفه‌ای
۵	مؤسسه برنامه‌ریزان کانادایی	Ethical Standards for the Planning Profession in Canada	کانادا	۲۰۱۰	۱. توصیه‌ها ۲. دستورالعمل اخلاق ۳. دستورالعمل رفتار حرفه‌ای ۴. راهنمایی برای اجرای دستورالعمل ۵. اعضای گروه کاری
۶	جامعه مهندسان مشاور ایران	-	ایران	۱۳۸۳	۱. تعهدات درقبال منافع ملی، محیط‌زیست و فرهنگ ۲. تعهدات درقبال کارفرمایان ۳. تعهدات درقبال حرفه مهندسی مشاور ۴. تعهدات درقبال یکدیگر ۵. تعهدات درقبال کارکنان و سهام‌داران

ردیف	نام مؤسسه	نام آیین‌نامه	کشور	ویرایش	ساختار کلی
۷	-	IRCEO	ایران	۱۳۹۵	۱. رجحان منافع عمومی ۲. انجام خدمات مهندسی به نحو حرفه‌ای ۳. رفتار شرافتمندانه، مسئولانه، همراه با امانت‌داری، رازداری، انصاف و حسن نیت و منطبق بر دانش حرفه‌ای ۴. احتراز از رفتاری که موجب لطمه به همکاران، سلب اعتبار اجتماعی یا وهن صاحبان حرفه مهندسی باشد. ۵. اجتناب از تکفل همزمان اموری که زمینه و موجبات نمایندگی یا قبول منافع متعارض را فراهم آورد.

روش پژوهش

از میان معروف‌ترین رویکردهای پژوهش شامل اثباتی، تفسیری و انتقادی، رویکرد این پژوهش، تفسیری و روش آن، نظریه داده‌بنیان^۱ است. این رویکرد علاوه بر فهم پدیده بررسی شده، بر تولید نظریه‌ای متناسب با آن نیز تأکید دارد. با توجه به پرسش اصلی و هدف پژوهش، رویکرد منتخب این پژوهش، تحلیل ابعاد^۲ شاتزمن^۳ (1991) است. از نگاه انتقادی شاتزمن، نظریه داده‌بنیان فاقد اسلوب ساختاری برای شکل‌گیری فرایند تحلیل است. وی طی سال‌ها تجربه کار با روش‌های کیفی و نظریه داده‌بنیان، سختی‌ها و مشکلات تدریس و یادگیری این روش‌ها را بیان کرد (Gilgun, 1993: 1). شاتزمن با تشخیص این مشکلات که به نظر او در بطن نظریه داده‌بنیان وجود دارند (Kools et al., 1996: 314)، دیدگاه‌های جدید خود را در قالب خوانش تحلیل ابعاد از نظریه زمینه‌ای ارائه کرده است.

نمونه‌گیری: با توجه به موضوع و هدف پژوهش، مصاحبه‌شوندگان در قالب سه دسته کلی انتخاب شدند؛ افرادی که در فرایند تهیه و تصویب طرح‌های شهری تجربه داشتند، افرادی که در مرحله اجرا و نظارت بر تحقق طرح‌ها دخیل بودند و تجربه داشتند و جامعه علمی و دانشگاهی برنامه‌ریزی شهری. از هر دسته، تعدادی از باتجربه‌ترین افراد با توجه به در دسترس بودن انتخاب شدند؛ در نهایت با توجه به شرایط و همچنین ابعاد نمایان شده در مصاحبه‌ها در مرحله اول، مصاحبه با دو نفر از افرادی که در فرایند تهیه و تصویب طرح‌های شهری تجربه داشتند، سه نفر از افرادی که در مرحله اجرا و نظارت بر تحقق طرح‌ها دخیل بودند و تجربه داشتند و دو نفر از دسته سوم یعنی جامعه علمی و دانشگاهی برنامه‌ریزی شهری انجام شد؛ در مرحله دوم گردآوری اطلاعات و مصاحبه‌ها نیز با دو نفر از برنامه‌ریزان مصاحبه شد.

در این پژوهش منظور از برنامه‌ریزی شهری، فرایند تصمیم‌سازی، تهیه و تصویب طرح‌های شهری است که واحد تحلیل در این پژوهش است و انتخاب و رجوع به ناظران یا مجریان و مدیران شهری نیز به دو دلیل بوده است؛

1. Grounded Theory
2. Dimensional Analysis
3. Leonard Schatzman

نخست آنکه غالب افرادی که به آنها مراجعه شده در سوابق خود تجربه حضور مؤثر در مراحل تصمیم‌سازی، تهیه و تصویب طرح‌های شهری را داشته‌اند؛ دیگر آنکه مصاحبه با این افراد به منظور بررسی و تحلیل ابعاد بیان‌کننده تأثیرات مرحله تهیه و تصویب طرح‌ها در مرحله اجرا و مدیریت شهری و همچنین تأثیرات متقابل مدیریت شهری بر تصمیم‌سازی و تهیه طرح‌های شهری صورت گرفته است؛ همچنین در این پژوهش، مردم به‌مثابه مخاطب هدف نبوده‌اند و اگر ابعاد یا مقولاتی در پژوهش مرتبط با فرهنگ عامه یا عادات مردم نمایان شده مبین دیدگاه و نگرش برنامه‌ریزان و مسئولان به جامعه است و در نهایت ناظر بر فرآیند تهیه و تصویب طرح‌ها بوده و مخاطب آن، برنامه‌ریزان و مؤثرین در فرآیند تهیه و تصویب طرح‌های شهری است و به‌طور مستقیم مردم مخاطب هدف آن نیستند.

گردآوری اطلاعات: با توجه به اهداف و روش، در این پژوهش از مصاحبه عمیق به‌مثابه ابزار گردآوری اطلاعات بهره برده شد؛ زیرا شرکت‌کننده با قرارگرفتن در موقعیت، تجربه کسب می‌کند و در این روند، پژوهشگر به کشف معنی می‌رسد؛ بنابراین براساس روش ارائه‌شده در این نوع مصاحبه‌ها، راهنمای مصاحبه شامل دو نوع کلی از سؤالات، سؤالات نقشه‌برداری محتوا و سؤالات استخراج محتوا، تهیه شد. این نوع مصاحبه‌ها ساختارنیافته است و وجود راهنمای مصاحبه صرفاً به جهت‌گیری کلی مصاحبه کمک می‌کند و روند پرسش‌ها و پاسخ‌های هر مصاحبه تعیین‌کننده سؤالات مصاحبه بعدی بوده است. پس از هر مرحله از انجام مصاحبه و بعدپردازی‌های اولیه و بررسی و مشورت، تغییراتی برای بهبود روند مصاحبه‌ها در راهنمای مصاحبه انجام شد؛ مصاحبه‌ها ضبط و پس از پیاده‌سازی، بعدپردازی اولیه انجام شد؛ در همه مراحل یادداشت‌های نظری نیز تهیه و تدوین شد.

در این پژوهش، ۹ مصاحبه انجام شد که با توجه به ابعاد برساخته از محتوای هر مصاحبه، افراد مصاحبه‌شونده بعدی انتخاب شدند. همان‌طور که در قسمت نمونه‌گیری بیان شد، این ۹ مصاحبه در دو مرحله انجام شده است؛ پس از انجام ۷ مصاحبه و بعدپردازی و تحلیل ابعاد نمایان‌شده، برای غنی‌ساختن این ابعاد، دو مصاحبه دیگر طی مرحله دوم انجام شد. سوابق افراد مصاحبه‌شده به این شرح است: معاون شهرسازی و معماری شهرداری، معاون مالی شهرداری، عضو کمیسیون‌های تهیه و تصویب طرح‌ها، مدیران شرکت‌های مشاور شهرسازی، شهرداری مناطق مختلف، مدیر کل دفتر امور شهری و شوراهای شهری استانداری، استادان دانشگاه، مدیر کمیسیون ماده صد شهرداری اصفهان.

بعدپردازی و نام‌گذاری: ابعاد، همان ویژگی‌های موقعیت به‌وجودآمده هستند که پارامترهای کمی و کیفی چون رنگ، وزن و سایز دارند. بعدپردازی نیز از مفهوم ابعاد گرفته شده و شبیه کدگذاری باز (Schatzman, 1991: 310) و همان عمل نظم‌دادن به ابعاد است (Gilgun, 1993: 1-2). در میان مرحله بعدپردازی و پس از شناسایی اجزا، فرآیند دیگری که ساختن یا بازسازی اجزا یا پدیده اجتماعی پیچیده است با نام‌گذاری و برجسب‌گذاری روی ابعاد انجام می‌شود (Dodds, 2008: 147).

در این پژوهش پس از انجام ۹ مصاحبه با بعدپردازی به‌صورت مرحله‌به‌مرحله و پس از انجام هر مصاحبه، در مجموع حدود ۲۰۰ بعد اولیه به دست آمد. در این مرحله با توجه به ویژگی‌های مشترک و با بررسی و مقایسه این ابعاد، ۹ بعد اصلی پدید آمد که سایر ابعاد زیرمجموعه و ویژگی این ابعاد قرار گرفتند. در جدول ۲، ابعاد اصلی و ویژگی آنها و همچنین نمونه‌هایی از متن مصاحبه‌ها ارائه شده که این ابعاد از آنها پدیدار شده است. در جدول ۳ نیز، نمونه‌ای از پیشینه پژوهش ارائه شده که مرتبط با ابعاد پدیدآمده است.

جدول ۲. ابعاد اصلی و ویژگی‌های آنها (نویسندگان، ۱۳۹۹)

Table 2. Main dimensions and features (Authors, 2020)

قسمت‌هایی از متن مصاحبه‌ها	ویژگی‌ها		بعد اصلی
م ۵ ص ۵ خ ۵: ... جدی نبودن مردم برای راه‌اندازی قانونی شهرسازی است؛ یعنی خیلی راحت فرد می‌سازد و می‌گوید: «می‌روم حلقش می‌کنم».	کم / متوسط / زیاد	عادت مردم به تخلف در مسائل شهری	فرهنگ و عادات مردم
م ۲ ص ۳ خ ۵: ... نظم ما خودش یکی از بزرگ‌ترین مسائل اخلاقی است برای ما. وقتی نظم نباشد، اصلاً برای اخلاق دیگر جایی وجود ندارد.	کم / متوسط / زیاد	نظم	
م ۶ ص ۱ خ ۸: ... ما در قبال کارهایی که متعلق به شخص خودمان باشد، متعهدتر از زمانی هستیم که به جامعه برمی‌خوریم.	کم / متوسط / زیاد	مسئولیت اجتماعی	
م ۶ ص ۱ خ ۱۶: ... ما واقعاً در حرکات شهری مان اول باید صداقت داشته باشیم؛ صداقت در اعمال شهرسازی ما (حداقل در ایران) ضعیف است؛ باید اول آن را سروسامان دهیم.	کم / متوسط / زیاد	صداقت	
م ۷ ص ۲ خ ۲۰: ... جریمه‌هایی که گرفته می‌شود، خیلی زیاد نیست و برای مالک منفعه دارد. مالک می‌بندد اگر تخلف کند، خیلی بیشتر برایش نفع دارد.	کم / متوسط / زیاد	نفع بیشتر تخلف	ضوابط
م ۵ ص ۳ خ ۱۴: ... میانگین ۳۰٪ درآمد شهرداری‌ها از کمیسیون ماده ۱۰۰ است.	کم / متوسط / زیاد	تأمین بودجه شهرداری از تخلفات	
م ۷ ص ۱ خ ۱۶: ... این ماده قانونی، ماده واضح و روشنی نبود... ولی اینکه چطور و چگونه، مشخص نشده بود.	کم / متوسط / زیاد	شفافیت قوانین و ضوابط	
م ۲ ص ۳ خ ۴: ... اما وقتی می‌خواهیم این نظم را ایجاد کنیم، آن‌قدر زیرساخت‌ها کم است که همه از این نظم می‌خواهند فرار کنند.	کم / متوسط / زیاد	زیرساخت‌ها	
م ۷ ص ۳ خ ۹: ... ما ساخت و سازمان را می‌کنیم؛ اگر بر فرض کمیسیون هم حکم تخریب داد، به دیوان می‌رویم و از آنجا رأی می‌گیریم؛ اگر دیوان هم قبول نکرد، ماده ۶۳ می‌گیریم، بعد دوباره می‌رود دیوان و این بار خودش رسیدگی می‌کند.	کم / متوسط / زیاد	تداخل قانونی در دستگاه‌های نظارتی	
م ۴ ص ۴ خ ۱۸: ... دستگاه‌های نظارتی معمولاً بیش از حد لازم حساسیت به خرج می‌دهند؛ آنجا که باید و شاید نظارتی نمی‌شود.	کم / متوسط / زیاد	حساسیت دستگاه‌های نظارتی	
م ۴ ص ۴ خ ۲۲: ... از جمله به‌طور مثال بازرسی کل کشور یا دیوان عدالت یا دیوان محاسبات یا ادارات اطلاعات و ...	متناسب / غیرمتناسب	تعداد دستگاه‌های نظارتی	
م ۴ ص ۶ خ ۴: ... مثلاً فرض کنید جزو ضوابط طرح تفصیلی در شهرهای مختلف است که هر پلاکی می‌تواند ۶۰٪ پلاک خود را بسازد. هر پلاکی می‌بایست این ۶۰٪ را در سمت شمال خود بسازد. نسبت طول به عرض می‌بایست ۲ به ۱ باشد؛ شبکه معابر معمول پیش‌بینی می‌شود.	قوانین بومی / غیربومی کم / متوسط / زیاد	تناسب قوانین و ضوابط با شرایط بومی ایران	

قسمت‌هایی از متن مصاحبه‌ها	ویژگی‌ها	بعد اصلی
م ۷ ص ۴ خ ۱۰:.... اگر تخلفی حتی بدون گرفتن پروانه صورت گیرد و جریمه آن هم پرداخت نشود، یا در تبصره ۵ همین قانون هم اگر پارکینگ تأمین و استاندارد نباشد و جریمه‌اش پرداخت نشود، شهرداری هیچ کاری نمی‌تواند بکند؛ فقط پایان ساخت نمی‌دهد.	قوانین جامع و کامل / ناقص و دارای ضعف	جامعیت قوانین و ضوابط موجود
م ۵ ص ۳ خ ۱۴:.... یکی از معضلات ما در زمینه نبود اخلاق حرفه‌ای یا رعایت ضوابط شهری و شهرسازی پس از تصویب طرح‌های هادی، جامع و تفصیلی، همین وجود کمیسیون ماده ۱۰۰ است.	توجیه و توصیه به تخلف / کنترل و مدیریت تخلفات / جلوگیری از تخلفات	ماده ۱۰۰ در ایران
م ۳ ص ۵ خ ۶:.... بسیاری از قوانین که امروزه حاکم بر مدیریت شهری است، قوانینی است که مثلاً حداکثر ۵۰ یا حدود ۶۰ سال اخیر از اروپا گرفته شده و با تغییراتی هنوز برگرفته از آنهاست.	به‌روز / قدیمی	به‌روز نبودن قوانین و ضوابط شهرسازی
م ۲ ص ۶ خ ۱۶:.... بالاخره بخشی از این قوانین، از قوانین کشورهای اروپایی گرفته شده و لایه‌لای قوانین ما آمده است.	وارداتی / متناسب با شرایط ایران	قوانین و ضوابط وارداتی
م ۲ ص ۱ خ ۱۵: در سازمان، منشوری با عنوان منشور اخلاقی بوده است؛ اما اینکه چقدر به این منشور عمل شده، مسلماً اگر کامل اجرا می‌شد، هم‌اکنون وضعیت این‌گونه نبود.	غیر کاربردی و تشریفاتی / کاربردی	قوانین غیر کاربردی
م ۴ ص ۶ خ ۸:.... در نهایت یک شبکه شطرنجی و بی‌هویت، و اینکه هیچ تفاوتی بین دو ساختمانی وجود ندارد که در شمال و مرکز ایران ساخته می‌شود.	کم / متوسط / زیاد	توجه به مسائل بومی
م ۳ ص ۴ خ ۸:.... پس از انقلاب، در حال حاضر ششمین برنامه ۵ ساله کشور را داریم؛ یعنی برنامه‌ریزی شهری و کشوری‌مان هم خیلی طولانی مدت نیست.	کم / متوسط / زیاد	تجربه برنامه‌ریزی شهری در ایران
م ۲ ص ۸ خ ۴:.... وقتی می‌خواهیم پیش برویم، باید یک دید کلی ۲۰ ساله را برای خودمان در نظر بگیریم.	فقدان / وجود	افق بلندمدت برنامه‌ریزی ایران
م ۴ ص ۳ خ ۶:.... وارد کردن ایدئولوژی به کارهای برنامه‌ریزی شهری یا طرح‌های شهری است و این هم ایدئولوژی سازگار با حکومت جمهوری اسلامی و فرهنگ مردم.	متناسب / نامتناسب	استفاده از نظریه‌ها در طرح‌ها
م ۴ ص ۳ خ ۱:.... همین که کار را خود مشاور انجام ندهد؛ مشاور که دستگاه به او اعتماد کرده و با وی قرارداد بسته است. مشاور قرارداد را با شخص دیگری می‌بندد.	کم / متوسط / زیاد	تجربه در تهیه طرح‌ها (ادامه)
م ۴ ص ۲ خ ۳:.... در جلسات کمیته‌های راهبردی مشخص بود این تصمیمات کاملاً ناپخته است و ابعاد اقتصادی کار اصلاً مدنظر قرار نگرفته است؛ به اضافه اینکه توجهی به قوانین و مقررات مصوب نداشتند.	مبتنی بر قوانین / مبتنی نبودن بر قوانین	رعایت قوانین و مقررات در تهیه طرح ایران
م ۴ ص ۱ خ ۲۴:.... حتی گاهی متأسفانه کارها را به افراد مبتدی یا دانشجویانی محول می‌کردند که هنوز درشان تمام نشده بود، چه رسد به آنکه سابقه کار داشته باشند؛ به‌ویژه در مسائلی که برداشت‌هایی از وضع موجود اراضی شهری و ابنیه شهری می‌کردند و تصمیماتی اخذ می‌شد.	متخصص / غیرمتخصص	تخصص در تهیه طرح

قسمت‌هایی از متن مصاحبه‌ها	ویژگی‌ها	بعد اصلی
م ۴ ص ۱ خ ۲۳:.... گاهی مهندسان مشاور با سابقه هم بوده‌اند، ولی به دلیل اینکه کار اجرایی کمتر کرده بودند و با مردم کمتر سروکار داشتند، به نشستن در دفاتر خود و تصمیم‌گرفتن برای مردم و املاک مردم اکتفا می‌کردند.	کم / متوسط / زیاد	دید اجرایی در تهیه طرح
م ۴ ص ۱ خ ۲۳:.... گاهی مهندسان مشاور با سابقه هم بوده‌اند، ولی به دلیل اینکه کار اجرایی کمتر کرده بودند و با مردم کمتر سروکار داشتند، به نشستن در دفاتر خود و تصمیم‌گرفتن برای مردم و املاک مردم اکتفا می‌کردند....	انجام‌دادن / انجام‌ندادن	نیازسنجی
م ۴ ص ۲ خ ۱۹:.... به مشاوران تذکر داده می‌شود می‌بایست در برداشت‌هایتان دقت خود را بیشتر کنید که آیا اصلاً امکان پیاده‌کردن چنین طرحی وجود دارد یا نه.	توجه به امکان‌پذیری / بی‌توجهی	امکان‌پذیری
م ۴ ص ۲ خ ۲۰:.... این جزو طرح‌هایی می‌شود که فقط نارضایتی مردم را در پی دارد. م ۴ ص ۹ خ ۱:.... بیشتر مدیران غیربومی هستند و شناخت ندارند و تخصص لازم و اعتقاد کافی نیز ندارند؛ از مردم هم سؤال نمی‌شود که ببینند خواسته آنها چیست.	انجام‌دادن / انجام‌ندادن	نظرسنجی از مردم در تهیه طرح
م ۴ ص ۹ خ ۱۲: روند طرح‌های شهری گاه چند سالی طول می‌کشد و اینها برداشت‌هایشان را می‌کنند؛ چه بسا یک زمین‌کاربری آن مسکونی و رهاست.	کند و طولانی / سریع و کوتاه	طول زمان تهیه و تصویب طرح‌ها و بازنگری
م ۳ ص ۹ خ ۲۳:.... بالعکس ما یک تصمیم برای کل کشور می‌گیریم؛ یعنی در تمام برنامه‌ریزی‌های شهری اگر بخواهند ضوابط و مقررات بنویسند، در شورای شهرسازی برای کل کشور می‌نویسند.	جامع و کامل / ناقص و ضعیف	جامعیت نظام برنامه‌ریزی ایران
م ۲ ص ۳ خ ۱۳:.... در حرفه ما برنامه‌ریزی دقیق انجام نشده است، بعد افراد بخواهند این برنامه‌ریزی را اجرا بکنند.	کم / متوسط / زیاد	دقت در برنامه‌ریزی
م ۲ ص ۸ خ ۱۶:.... در کشور ما همه این نظریه‌ها دارد در هم استفاده می‌شود، هم از بالا هم از پایین.	وجود / فقدان	نظریه واحد در برنامه‌ریزی شهری ایران
م ۴ ص ۷ خ ۱۸:.... در بحث مسائل شهری به‌ویژه برنامه‌ریزی شهری، دو بعد معنوی و فیزیکی داریم؛ متأسفانه اشکال عمده‌ای که ما را دچار این معضلات کرده، این است که ما صرفاً بر مسائل فیزیکی تکیه کرده‌ایم و به بعد معنوی کار کمتر پرداخته شده است.	کم / متوسط / زیاد	تکیه بر طراحی کالبدی
م ۷ ص ۷ خ ۳:.... یکی از دلایلی که باعث می‌شود تخلفات بیشتر شود، این است که شهردار می‌گوید این‌طور بساز و چون مشارکت مردم نبوده است، تخلف بیشتر می‌شود.	کم / متوسط / زیاد	مشارکت مردم در برنامه‌ریزی‌ها
م ۶ ص ۲ خ ۸:.... ما در اجرا تابع قانون نیستیم؛ اگر تابع باشیم که مسئله‌ای نداریم. گاهی دلخواهی است یا سلیقه و منافع شخصی در میان است.	کامل و منطبق بر قوانین / ناقص و منطبق نبودن	اجرای قوانین
		اجرای طرح‌ها

بعد اصلی	ویژگی‌ها	قسمت‌هایی از متن مصاحبه‌ها
	ارتباط مؤثر دانشگاه با مسئولان اجرا	م ۳ ص ۳ خ ۲۳:.... دانشگاهها مسیر خودشان را طی می‌کنند، مسئولان اجرایی کشور و شهر هم مسیر خودشان را و ارتباطی با هم‌دیگر ندارند؛ اگر هم جایی با یکدیگر ارتباطی پیدا کنند، در عمل هیچ تأثیری دیده نمی‌شود.
	تأمین بودجه شهرداری از تخلفات	م ۶ ص ۱ خ ۲۴:.... مخارج شهرداری خیلی سنگین است و این بودجه باید از جایی تأمین شود؛ حالا از کجا؟ از مردم، مردم باید بدهند.
	استمرار در اجرای قوانین	م ۷ ص ۸ خ ۴:.... در ایران قوانین مقطعی است؛ برای نمونه یک روز می‌گویند اگر موتور در اتوبان دیده شود یا اگر موتورسوار کلاه ایمنی نداشته باشد، موتور به پارکینگ منتقل می‌شود؛ ولی در حد دو روز این قانون را اجرا می‌کنند.
تعارض منافع	رانت در سازمان‌ها	م ۷ ص ۴ خ ۲۳:.... من کارمند می‌دانم (این واقعیت در همه‌جا اتفاق می‌افتد) که شهردار منطقه یا کارمند می‌گوید خب برو این مقدار را به حساب بریز تا گزارش شما را طوری دیگر رد کنم؛ به همین علت خلاف اخلاقی، رانت‌خواری، دلال‌بازی و... زیاد شده است.
	مقاومت در برابر شفافیت	م ۲ ص ۶ خ ۹:.... وقتی می‌خواهیم شفاف‌سازی کنیم، یک حرکت و یک تغییر را در جهت شفاف‌سازی انجام دهیم، دقیقاً مقاومت شدیدی در مقابل آدم ایجاد می‌شود.
	فساد در سیستم اداری (منافع شخصی افراد)	م ۲ ص ۴ خ ۱۸:.... من الآن ۳ سال است بازنشسته شدم؛ الآن به من بگویید بروم یک پروانه بگیرم؛ غیرممکن است بروم بگیرم؛ خودم که منبع صدور پروانه بودم.
	در نظر گرفتن منافع اشخاص، گروه‌ها و سازمان‌ها در طرح‌ها	م ۲ ص ۸ خ ۱:.... همه‌اش براساس منافع سازمانی و منافع اشخاص دارد پیش می‌رود؛ یعنی در چهارچوب قانونی و روال قانونی پیش نمی‌رود.
	تخصص برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران	م ۵ ص ۵ خ ۱۳:.... برنامه‌ریزی و آگاهی کارشناسان ما در حوزه شهری باشد. فرد مدرک تحصیلی‌اش مرتبط نیست؛ مثلاً با حوزه شهری، ولی شده است مسئول بخش کنترل ساختمان‌های شهری.
	تأمین مالی و زندگی برنامه‌ریزان	م ۴ ص ۴ خ ۱۲: وضعیت به گونه‌ای است که حقوق دریافتی مدیران هیچ تناسبی با کاری ندارد که انجام می‌دهند و در نهایت زندگی تأمین نمی‌شود.
تاریخ و تمدن ایران	جذابیت برای ورود افراد متخصص و باتجربه	م ۴ ص ۵ خ ۲: متأسفانه افراد قابل و متخصص، افرادی که در بخش خصوصی می‌توانند گلیم خود را از آب بالا بکشند، زیر بار مسئولیت نمی‌روند.
	قدمت تاریخی شهرسازی در ایران	م ۴ ص ۵ خ ۱۰:.... شهرهای ما گاه قدمت چند هزارساله دارد؛ آثار و ابنیه تاریخی ما بیان‌کننده یک فرهنگ و تمدن چند هزارساله است؛ از جمله در بخش معماری و شهرسازی.

بعد اصلی	ویژگی‌ها	قسمت‌هایی از متن مصاحبه‌ها
	وجود تجارب تاریخی مفید در ایران	مفید و قابل استفاده / غیر مفید و غیر قابل استفاده
	مسائل مذهبی مردم	هماهنگ با دین و مذهب / غیرهماهنگ با دین و مذهب
مذهب و باورها	اخلاق عمومی مردم در جامعه	اخلاقی / غیراخلاقی
	باورها و اعتقادات مردم (مذهبی / عرفی)	همسو با باورها / غیرهمسو با باورها
اقلیم و موقعیت جغرافیایی	توجه به تفاوت‌های جغرافیایی و اقلیمی	کم / متوسط / زیاد

جدول ۳. بررسی پیشینه با توجه به ابعاد اصلی پدیدآمده (نویسندگان، ۱۳۹۹)

Table 3. Background examination according to the main dimensions emerged (Authors, 2020)

بعد اصلی	منبع	قسمتی از متن پژوهش
فرهنگ و عادات مردم	(محمودی، ۱۳۸۸)	ساختار قدرت در جامعه، نگاه مدیران به حقوق شهروندان، فضای شهر در منظر مردم و تصمیم‌گیران، نقش‌های مربوط به شهر و مؤلفه‌های دیگری از این دست در تبیین چگونگی و چیستی نظام برنامه‌ریزی سهم بسزایی دارد.
	(صالحی، ۱۳۸۵)	ضوابط و مقررات ملاک عمل فعلی شهر تهران، به دلیل نداشتن انطباق مطلوب با ویژگی‌های بنیادی و تبعی‌گونه، آرمانی پایدار (ضوابط و مقررات شهرسازی)، به‌طور کامل اهداف و آرمان‌های شهرسازی و توسعه پایدار را تحقق نمی‌بخشد.
قانون و ضوابط	(عزیزی و همکاران، ۱۳۹۰)	یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده تأثیر قوانین و مقررات بر مدیریت یکپارچه شهری در وضعیت موجود و وضعیت مطلوب، و شکاف معنادار میان وضعیت موجود و مطلوب است.
	(قاجار خسروی، ۱۳۹۱)	۷ پیشنهاد و راهکار مشخص برای کاهش یا جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز در استان ارائه شده است که عبارت‌اند از: توسعه متوازن کشور، تصحیح و بهبود عملکرد دستگاه‌های نظارتی، اصلاح قوانین و مقررات، تغییر دیدگاه در تهیه و تصویب ضوابط طرح‌های شهری و روستایی، افزایش و تسهیل در ارائه وام ساخت مسکن، اعطای جواز ساخت‌وساز به اشخاص و شرکت‌های ذی‌صلاح، آموزش و اطلاع‌رسانی همگانی.

بعد اصلی	منبع	قسمتی از متن پژوهش
حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران	(محمودی و سعیدی، ۱۳۹۳)	ناسازگاری ضوابط با واقعیات جامعه، ضعف سیستم نظارت و کنترل و شفاف‌نبودن قوانین و مقررات از جمله عوامل و موانع اجرایی ضوابط شهرسازی هستند که در بروز تخلفات ساختمانی مؤثرند.
	(لاله‌پور و همکاران، ۱۳۹۸)	نظارت دقیق شهرداری‌ها بر ساخت‌وسازها، ارتقای سطح آگاهی شهروندان و توجه بیشتر به قشر ضعیف جامعه در سیاست‌گذاری‌های شهری تا اندازه‌ی زیادی در کاهش تخلفات ساختمانی مؤثر است.
	(کمان‌رودی و بیگدلی، ۱۳۹۳)	قوانین و برنامه‌های توسعه‌ی شهری ایران با اصول حکمروایی خوب شهری ارتباط دارند، اما به‌ندرت با آنها منطبق هستند.
	(سرخیلی و همکاران، ۱۳۹۶)	عواملی نظیر زمینه‌ی کالبدی و محدودیت‌ها و گرایش‌های طبیعی توسعه‌ی شهری، بستر اجتماعی و اقتصادی شهر، نواقص ضوابط و مقررات ساخت‌وساز و سیستم مدیریت شهری ناکارآمد از مهم‌ترین علل بروز تخلفات ساختمانی در کلان‌شهر تهران است.
	(پرهیزکار و فیروزبخت، ۱۳۹۰)	تغییر نظام مدیریت شهری تمرکزگرا به نظام مدیریت غیرشهری متمرکز، لاجرم بایستی براساس رویکرد توسعه‌ی پایدار شهری باشد.
	(محمودی، ۱۳۸۸)	در میان عوامل مهم تأثیرگذار بر ساخت شهرهای ایران، نظام حاکم بر تهیه، تصویب و مدیریت طرح‌های توسعه‌ی شهری سهم زیادی را به خود اختصاص می‌دهد.
اجرای طرح‌ها	(حیبی و رضوانی، ۱۳۸۴)	... طرح‌های مشارکتی، کشور را در دسته‌ی مشارکت شعاری قرار می‌دهد.
	(شیبانی و همکاران، ۱۳۹۱)	مشارکت شهروندان در مدیریت امور شهری باید داوطلبانه و هدفمند صورت گیرد.
	(قاسمی و رفیعیان، ۱۳۹۸)	شناختن کنشگران در پروژه‌ی جهان‌نما و بی‌توجهی به مشارکت و در مفهومی فراتر از شراکت ... گروه‌های مختلف اعم از عمومی، خصوصی و مردمی در فرایند طرح باعث ایجاد تعارضات و این امر موجب تحقق نیافتن اهداف طرح شده است.
تعارض منافع	(حکمت‌نیا، ۱۳۹۸)	قوانین شهری و ناهماهنگی بین سازمان‌های مرتبط با ماده ۱۰۰، تأثیرگذاری زیادی بر عملکرد ماده ۱۰۰ داشته‌اند؛ همچنین کمیبود قوانین و مقررات ساخت‌وسازها و ابهام در آنها، بیشترین تأثیر را بر عملکرد ماده ۱۰۰ داشته است.
	(خیرالدین و همکاران، ۱۳۹۵)	تبادل بخشی بین حقوق مالکانه و منافع عمومی در اقدامات نوسازانه شهری (از تعارض منافع تا تعادل حقوق در قوانین سلب و تأمین حقوق مالکانه).
	(کمان‌رودی و حسینی، ۱۳۹۷)	رانت زمین و مسکن، روند صدور پروانه‌ها و فروش تراکم مازاد ساختمانی و کسب درآمد شهرداری بر وقوع و توزیع فضایی تخلفات ساختمانی در سندج تأثیری تعیین‌کننده داشته است.
	(عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۸)	«نیاز مادی»، «پایبندنبودن شرعی»، «پایبندنبودن به ارزش‌های اخلاقی»، «احساس بی‌عدالتی»، «جامعه‌پذیری نامناسب»، «میزان ارتباط با ارباب‌رجوع»، «ریسک‌پذیری» و «فرصت فساد»، عوامل اصلی تمایل به فساد اداری در سطح فردی در شهرداری تهران هستند.
	(صراف‌ی و همکاران، ۱۳۹۳)	نقش برنامه‌ریزان در بین اضلاع اصلی جامعه یعنی دولت و اجتماع جانبدارانه، ناقص و پرابراد است. برداشت‌های برنامه‌ریزان از برنامه‌ریزی نیز بسیار ناپخته، یخ‌زده و تغییرنیافته است و برنامه‌ریزی به‌واسطه‌ی ویژگی جانبدارانه و درونی‌شده در درون ساختار دولت یک‌طرفه و کاس‌یکارانه شکل گرفته است.
برنامه‌ریزان و مسئولان	(حسینی و قدمی، ۱۳۹۵)	مانع‌نگرشی - دانشی، بزرگ‌ترین مانع پیش روی نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران است.

بعد اصلی	منبع	قسمتی از متن پژوهش
تاریخ و تمدن ایران	(فریور، ۱۳۸۸)	اخلاق در ایران باستان مجموعه آموزه‌هایی است که در دو مقوله پاسداشت زندگی و جدال با شر خلاصه می‌شود؛ به تعبیری اخلاقیات با هدف تعلیم دیانت، عدالت، شجاعت و اعتدال سامان می‌یافته است. از زمان داریوش انجمن‌های گوناگون حرفه‌مندان و پیشه‌وران در سراسر امپراتوری ایران شکل گرفت و در پی آن مفهوم حرفه بالنده شد.
	(فتح‌الله‌زاده، ۱۳۸۸)	در تاریخ اساطیری ایران به‌ویژه در دولت‌های پیشدادیان و کیانیان، دستگاهها و ادارات منظمی وجود داشتند؛ سران مملکتی، مسئولان ذی‌ربط و کسانی که در رده‌ها و دیوان‌های کشوری و امور لشکری و جنگی قرار می‌گرفتند، درقبال مردم در خود احساس مسئولیت می‌کردند و مردم هم که حرفه‌های آزادی داشتند، خود را مسئول می‌دانستند.
دین، مذهب و باورها	(فرهبنی فراهانی و همکاران، ۱۳۹۳)	اصول اخلاق حرفه‌ای در کتاب نهج‌البلاغه: احترام، آزادی، انصاف، وفای به عهد، امانت، صداقت، مسئولیت‌پذیری، نقادی و انتقادپذیری، مدارا و سعه صدر، قانون‌مداری، اعتدال و رازداری.

ماتریس تبیینی، اشباع نظری و دستیابی به بعد مرکزی (چشم‌انداز)

با تجمع کدها یعنی همان توده بحرانی در یک بعد مرکزی می‌توان یک ماتریس تبیینی به دست داد؛ بدین‌منظور داده‌های جمع‌آوری و تحلیل‌شده با هم مقایسه می‌شوند (Schatzman, 1991: 311)، اهمیت هر بعد تعیین می‌شود و در یک ماتریس تبیینی به‌طور معناداری رتبه‌بندی می‌شوند. اینها همان بافت، شرایط، فرایند و پیامدها هستند. ماتریس تبیینی به‌منزله یک شالوده در فرایند تحلیل، ساختار و چهارچوبی را شکل می‌دهد که حاکی از پیچیدگی موقعیت بررسی‌شده است و کمک می‌کند پژوهشگر در تحلیل خود از مرحله توصیف گام به تبیین بگذارد (Schatzman, 1991: 318).

در این مرحله با استفاده از ماتریس تبیینی، شانس قرارگرفتن به‌مثابه بعد مرکزی یا همان چشم‌انداز به هریک از این ۹ بعد اصلی داده شد. پس از بررسی روابطی که با قرارگیری هریک از ابعاد به‌مثابه بعد مرکزی پدید می‌آید و شکل‌گیری ابعاد دیگر نسبت به آن بعد، در این مرحله، بُعدی که به نظر می‌رسید بهترین و قانع‌کننده‌ترین توان تبیین را دارد، با عنوان «بلوغ نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران» انتخاب و بقیه ابعاد با توجه به رابطه آنها با این بعد در قالب بافت، شرایط، فرایند و پیامد مرتب و براساس آن روایتی صورت‌بندی شد. در ادامه پژوهش به‌منظور ادامه تحلیل و رسیدن به اشباع نظری، انجام نمونه‌گیری نظری در دستورکار قرار گرفت.

نمونه‌گیری نظری برپایه این روایت، با بررسی قوانین و آیین‌نامه‌های موجود در برنامه‌ریزی شهری ایران و مقالاتی انجام شد که این قوانین و به‌طور کلی نظام برنامه‌ریزی را در ایران بررسی کرده بودند. با بررسی پژوهش‌های مرتبط با ابعاد پدیدآمده، جدول ۳ تهیه شد. این بررسی‌های موضوعی نشان داد اولاً این روایت و این تبیین انسجام و استحکام لازم را ندارد و ثانیاً مقالات و پژوهش‌های بررسی‌شده با وجود تأیید این شرایط، بیشتر استقرایی ناقص از شرایط موجودند؛ از این رو با مراجعه دوباره به ابعاد و یادداشت‌های نظری و مصاحبه‌ها و پیشینه، جنبه‌های دیگر موضوع نیز بررسی و مقایسه شد. طی این مراحل و تحلیل‌ها مشخص شد این پژوهش به‌دنبال کشف فرایندی است که در جریان

است، نه به دنبال کشف یا اثبات مسائل و مشکلات موجود و قضاوت آنها و اثبات آن در برنامه‌ریزی شهری ایران. به این ترتیب مفاهیم جدیدی استخراج شد که درحقیقت نگرش افراد را به فضای موجود در برنامه‌ریزی شهری نمایان می‌کرد. مفاهیمی از جمله نگرش به فرهنگ عامه جامعه، نگرش به فرهنگ اداری و سازمانی، نگرش به قوانین و طرح‌ها و نگرش به ایجاد تغییر و نگرش به دین و اخلاق و تاریخ و تمدن ایران. این مفاهیم با توجه به درجه انتزاعشان، فرایند حاکم بر برنامه‌ریزی در ایران را بهتر تبیین می‌کردند؛ از این رو ابعاد دوباره بررسی و انتظام داده شد. جدول ۴ به مثابه نمونه برای مصاحبه ۲ تهیه شده است و ابعاد آن براساس مفاهیم جدید نظم یافته‌اند. برپایه شکل‌گیری جدید مفاهیم و ابعاد اصلی و با تحلیل و مقایسه دوباره با ماتریس تبیینی، این بار چشم‌انداز این پژوهش و بُعد مرکزی، «نگرش به نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران» انتخاب و براساس این چشم‌انداز و با استفاده از ماتریس تبیینی، ابعاد دیگر با توجه به رابطه با این بُعد مرکزی مرتب و براساس آن روایت جدیدی صورت‌بندی شد. این روایت تبیینی با نمونه‌گیری نظری دوباره و ارائه به افراد مصاحبه‌شده و افراد جدید و تحلیل و بررسی دوباره، قانع‌کننده و دارای قدرت تبیین به نظر رسید. با ادامه بررسی‌ها و مصاحبه‌ها، ابعاد جدیدی به این تبیین وارد و روایت نشد و اشباع نظری حاصل و روایت نهایی تهیه شد.

جدول ۴. مرتب‌شدن ابعاد مصاحبه ۲ براساس مفاهیم جدید (نویسندگان، ۱۳۹۹)

Table 4. Arranging dimensions of interview 2 based on new concepts (Authors, 2020)

متن مصاحبه	یادداشت	ویژگی‌ها	بعد اصلی	مفاهیم
«... آنقدر زیرساخت‌ها کم است که همه می‌خواهند از این نظم فرار کنند؛ یعنی خود این نظم یک اخلاق است...»	م ۲ ص ۳ خ ۵: باور به اینکه مسائل فرهنگی (مانند رعایت نکردن نظم) در مردم نهادینه شده است.	نبود نظم در کارها	فرهنگ و عادات مردم	نگرش به فرهنگ عامه جامعه
«... بهانه‌های مختلف گرفتند؛ ما هم این کار را متنی کردیم. پشت پرده با شرکتی قرارداد بسته شده بود...»	م ۲ ص ۶ خ ۳: باور به اینکه دلیل مخالفت با ایجاد تغییر مفید (شفافیت در فرایند صدور پروانه)، وجود رانت و رابطه با شرکتی دیگر است.	وجود رانت در بعضی سازمان‌ها	تعارض منافع	نگرش به فرهنگ اداری و سازمانی
«... در هر اداره و وزارتخانه‌ای که برای مجوز بروی، به نظر من از دم در باید رشوه بدهد تا بتواند مجوز بگیرد.»	م ۲ ص ۴ خ ۱۴: داشتن ذهنیت و باور به اینکه در سیستم اداری برای گرفتن مجوز به رشوه نیاز است.	فساد در سیستم اداری	تعارض منافع	
«... الان به من بگوئید بروم یک پروانه بگیرم؛ غیرممکن است بروم بگیرم؛ خودم که منبع صدور پروانه بودم؛ چرا؟ چون حرف‌هایی را آدم می‌شنود.»	م ۲ ص ۴ خ ۱۸: باور به اینکه رشوه و فساد در سیستم اداری نهادینه شده و به شکل فرهنگ درآمده است.	فساد در سیستم اداری	تعارض منافع	
«باید طوری باشد که به خودش اجازه این کار را ندهد و باید طوری قانون نوشته و اجرا شود که طرف این کار را نکند؛ باید همه چیز شفاف باشد.»	م ۲ ص ۵ خ ۱۶: باور به اینکه قوانین موجود شفافیت لازم را ندارند که باعث رعایت اخلاق شود (باور به اینکه شفافیت قانون باعث رعایت اخلاق می‌شود).	شفاف نبودن قوانین و ضوابط	قوانین و ضوابط	نگرش به قوانین و طرح‌ها

مفاهیم	بعد اصلی	ویژگی‌ها	یادداشت	متن مصاحبه
(ادامه) نگرش به قوانین و طرح‌ها	قوانین و ضوابط	ضعف و نقص قوانین و ضوابط موجود	م ۲ ص ۳ خ ۱۹: باور به اینکه بعضی از بی‌اخلاقی‌ها به خود قوانین مربوط است.	«قوانینمان می‌تواند اخلاقی هم باشد؛ اما متأسفانه بعضی قسمت‌هایش جایی را دارد که می‌شود بی‌اخلاقی هم از داخلش درآورد.»
	قوانین و ضوابط	ضعف و نقص قوانین و ضوابط موجود	م ۲ ص ۵ خ ۷: باور به اینکه بعضی از بی‌اخلاقی‌ها به خود قوانین مربوط است.	«... چون بازبودن این موضوع به این برمی‌گردد که هرکسی سلیقه‌ای عمل و یک قیمتی را مطرح کند...»
	قوانین و ضوابط	به‌روزی نبودن قوانین و ضوابط شهرسازی	م ۲ ص ۶ خ ۱۶: باور به اینکه به‌روزی نبودن قوانین و قدیمی بودن آنها باعث اثربخش نبودن شده است.	«بعضی از قوانین را هم باید به‌روزرسانی کرد؛ یعنی یک قانونی بوده که برای چهل، پنجاه سال پیش بوده است...»
	قوانین و ضوابط	نیاز به آیین‌نامه‌های بومی	م ۲ ص ۲ خ ۱۰: باور به اثربخش نبودن آیین‌نامه‌های وارداتی / سعی و خطا در اجرای قوانین	«این‌گونه آیین‌نامه‌های علمی و تئوری هستند که ما در صحنه عمل، وارد سعی و خطاهایی می‌شویم؛ چون آن آیین‌نامه، بومی ما نیست.»
	قوانین و ضوابط	وارداتی بودن قوانین و ضوابط شهرسازی در ایران	م ۲ ص ۶ خ ۱۶: باور به اینکه وارداتی بودن قوانین و متناسب نبودن آنها با شرایط بومی باعث ایجاد عدم شفافیت قوانین شده است.	«بالاخره بخشی از این قوانین، از قوانین کشورهای اروپایی گرفته شده و لایه‌لای قوانین ما آمده‌اند و خیلی هم تغییر نکرده‌اند و این بحث‌هایی است که در اجرا وارد می‌شود.»
	قوانین و ضوابط	غیرکاربردی بودن منشورهای اخلاقی	م ۲ ص ۱ خ ۱۵: باور و اعتقاد نداشتن به اثربخش بودن منشورهای اخلاقی	«در سازمان، منشوری با عنوان منشور اخلاقی بوده است؛ اما اینکه چقدر به این منشور عمل شده، مسلماً اگر کامل اجرا می‌شد، هم‌اکنون وضعیت این‌گونه نبود.»
	حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران	کند و طولانی بودن تهیه و تصویب طرح‌ها	م ۲ ص ۷ خ ۵: باور به اینکه کندبودن روند تصویب طرح‌ها و رسیدن به مرحله اجرا باعث اثربخش نبودن طرح‌ها شده است.	«یعنی شما پیش از اینکه یک قانون در کمیسیون ماده ۵ تصویب و اجرا شود... پیش از اینکه این قانون اصلاً انجام شود، مردم آمده‌اند تفکیک کرده‌اند و ساخته‌اند.»
	حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران	کند و طولانی بودن تهیه و تصویب طرح‌ها	م ۲ ص ۷ خ ۱۸: باور به اینکه کندبودن روند تصویب طرح‌ها و رسیدن به مرحله اجرا باعث اثربخش نبودن طرح‌ها شده است.	«... تا می‌آید شروع شود به اجرا، دومرتبه یک طرح بازنگری می‌گذاریم پشت طرح بازنگری؛ مثلاً طرح بازنگری بنا بود دوساله انجام شود، اما ۱۰ سال طول می‌کشد تا این طرح دربیاید.»
	حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران	فقدان افق بلندمدت در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی	م ۲ ص ۸ خ ۴: باور به اینکه در تهیه طرح‌ها، برنامه‌ریزان کمتر افق بلندمدت دارند.	«ما وقتی می‌خواهیم برویم جلو باید یک دید کلی ۲۰ساله را برای خودمان در نظر بگیریم»

متن مصاحبه	یادداشت	ویژگی‌ها	بعد اصلی	مفاهیم
«... وقتی در خود وزارتخانه مشکلات شدیدی هست، با اینکه آیین‌نامه هم هست، ولی اخلاق وجود ندارد...»	م ۲ ص ۴ خ ۹: باور به اثربخش نبودن آیین‌نامه‌های موجود (با اینکه آیین‌نامه هست، ولی اخلاق وجود ندارد).	نقص / ضعف در نظام برنامه‌ریزی ایران	حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران	
«اگر در حرفه ما این برنامه‌ریزی دقیق انجام نشده باشد، بعد افراد بخواهند این برنامه‌ریزی را اجرا بکنند و یک قسمت‌هایی از آن اشکال داشته باشد...»	م ۲ ص ۳ خ ۱۳: دقت در مرحله برنامه‌ریزی لازمه برنامه خوب و اثربخش در مرحله تحقق است.	نبود برنامه‌ریزی دقیق	حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران	
«در کشور ما همه این نظریه‌ها دارد در هم استفاده می‌شود، هم از بالا هم از پایین»	م ۲ ص ۸ خ ۱۶: باور به اینکه برنامه‌ریزی در ایران یک نظریه واحد ندارد.	نبود یک نظریه واحد	حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران	
«الآن شما ببینید تکه تکه دارد این پادگان‌ها روی آن طرح گذاشته می‌شود؛ همه‌اش هم براساس منافع سازمانی و منافع اشخاص دارد جلو می‌رود؛ یعنی در چهارچوب قانونی و روال قانونی جلو نمی‌رود.»	م ۲ ص ۸ خ ۱: باور به اینکه در تهیه طرح‌ها، منافع سازمانی و منافع اشخاص در نظر گرفته می‌شود.	در نظر گرفتن منافع اشخاص، گروه‌ها و سازمان‌های خاص در تهیه و تصویب طرح‌ها	تعارض منافع	
«... وقتی می‌خواهیم این نظم را ایجاد کنیم آنقدر زیرساخت‌ها کم است که همه می‌خواهند از این نظم فرار کنند.»	م ۲ ص ۳ خ ۴: باور به نبودن زیرساخت‌های لازم برای ایجاد تغییرات مفید (ایجاد نظم)	کمبود زیرساخت‌ها	قوانین و ضوابط	
«... به ما گفتند اگر شما از طریق بانک ملی بپردازید، اجازه نمی‌دهد؛ باید زیرساخت‌ها از قبل درست شده باشد.»	م ۲ ص ۶ خ ۱: باور به نبودن زیرساخت‌های لازم برای ایجاد تغییرات مفید (ایجاد اتوماسیون و شفافیت در مراحل)	کمبود زیرساخت‌ها	قوانین و ضوابط	نگرش به ایجاد تغییر
«وقتی می‌خواهیم شفاف‌سازی کنیم، یک حرکت و یک تغییر را در جهت شفاف‌سازی انجام دهیم، دقیقاً مقاومت شدیدی در مقابل آدم ایجاد می‌شود.»	م ۲ ص ۶ خ ۱۰: باور به اینکه در برابر تغییر مفید (ایجاد شفافیت) مقاومت شدید وجود دارد. / ناامیدی از ایجاد تغییر	مقاومت شدید در برابر شفافیت	تعارض منافع	
«... بسیاری اوقات به این نکته می‌رسیم که باید تقوا داشت؛ بنابراین اگر به این نکته دقت و بر رعایت تقوا تأکید کنیم در مسائل کاری...»	م ۲ ص ۱۱ خ ۱۰: باور به اینکه دین و مسائل اخلاقی راهگشای بحث اخلاق حرفه‌ای است (تقوا).	اخلاق عمومی مردم در جامعه	مذهب و باورها	نگرش به مذهب و اخلاق
«اگر دو طرف تقوا و اخلاق را رعایت کنند که کارش را انجام می‌دهد و می‌رود.»	م ۲ ص ۵ خ ۱: باور به اینکه دین و مسائل اخلاقی راهگشای بحث اخلاق حرفه‌ای است (تقوا).	اخلاق عمومی مردم در جامعه	مذهب و باورها	

روایت نهایی با توجه به چشم‌انداز و ماتریس تبیینی

مجموعه‌ای از عوامل، ذهنیت و نگرش‌هایی را در هر سه دسته از افراد مصاحبه‌شده شکل داده است؛ شامل افرادی که در فرایند تهیه و تصویب طرح‌های شهری مشارکت داشته‌اند، افرادی که در مرحله اجرا و نظارت بر تحقق طرح‌ها دخیل بوده‌اند و جامعه علمی و دانشگاهی برنامه‌ریزی شهری ایران. این ذهنیت‌ها درباره فضا و شرایط موجود در نظام برنامه‌ریزی شهری ایران و ضوابط، قوانین و اثربخشی طرح‌هاست و زمینه‌ساز کاهش توجه به اخلاق حرفه‌ای است؛ با این تصور که غالب افراد و سازمان‌ها به صورت نهادینه و غیرقابل تغییر این کارها را انجام می‌دهند. این نگرش درباره آیین‌نامه‌ها و ضوابط جدیدی نیز وجود دارد که در نظام برنامه‌ریزی تدوین می‌شود. باور به نبود شفافیت در قوانین، تداخل قوانین و متناسب نبودن قوانین و ضوابط با شرایط بومی ایران، بعضی از عوامل شکل‌گیری این نگرش است؛ برای نمونه مصاحبه زیر در این باره تصریح دارد:

«... این ماده قانونی، ماده واضح و روشنی نبود... ولی اینکه چطور و چگونه، مشخص نشده بود...»

یا در جایی دیگر:

«این‌گونه آیین‌نامه‌های علمی و تئوری هستند که ما در صحنه عمل، وارد سعی و خطاهایی می‌شویم؛ چون آن

آیین‌نامه، بومی ما نیست.»

همچنین ذهنیت درباره ضعف و نقص قوانین و ضوابط موجود، باور به اشتباه بودن وجود قوانینی که راه فرار ایجاد می‌کنند مانند ماده ۱۰۰ و تأمین بودجه شهرداری‌ها از تخلفات ساختمانی، در ایجاد این نگرش مؤثر بوده است که تخلف نفع بیشتری برای افراد و سازمان‌ها دارد. در یکی از مصاحبه‌ها این‌گونه بیان شده است: «... مخارج شهرداری خیلی سنگین است و این بودجه باید از یک جایی تأمین شود؛ حالا از کجا؟ از مردم؛ مردم باید بدهند...»

یا در جایی دیگر درباره ماده ۱۰۰ گفته می‌شود: «... یکی از معضلات ما در زمینه نبود اخلاق حرفه‌ای یا رعایت نشدن

ضوابط شهری و شهرسازی پس از تصویب طرح‌های هادی، جامع و تفصیلی، همین وجود کمیسیون ماده ۱۰۰ است...»

باور به وارداتی بودن قوانین، بی‌توجهی به مسائل بومی، به‌روزی نبودن آنها و گاه غیرکاربردی بودن قوانین از دیگر عواملی است که در مصاحبه‌های متعدد به آنها اشاره شده است؛ از جمله: «... بالاخره بخشی از این قوانین، از قوانین کشورهای اروپایی گرفته شده است و لابه‌لای قوانین ما آمده‌اند...» و همچنین در جایی دیگر: «در سازمان، منشوری با عنوان منشور اخلاقی بوده است؛ اما اینکه چقدر به این منشور عمل شده است، مسلماً اگر کامل اجرا می‌شد، هم‌کنون وضعیت این‌گونه نبود.»

در بعضی مصاحبه‌ها به این نگرش اذعان شده است که تهیه طرح‌ها به افراد مبتدی و کم‌تجربه واگذار می‌شود و با کمبود تخصص، تجربه، ضعف دید اجرایی، ضعف در نیازسنجی و مشارکت مردم در مرحله تهیه طرح‌ها مواجه هستند؛ برای نمونه در مصاحبه‌ای این‌طور بیان می‌شود: «... حتی گاه متأسفانه کارها را به افراد مبتدی یا دانشجویانی محول می‌کردند که هنوز درسشان تمام نشده بود، چه رسد به آنکه سابقه کار داشته باشند؛ به‌ویژه در مسائلی که برداشت‌هایی از وضع موجود اراضی شهری و انبیه شهری می‌کردند و تصمیماتی اخذ می‌شد...» و در جایی دیگر: «... گاه مهندسان مشاور باسابقه هم بوده‌اند، ولی به دلیل اینکه کار اجرایی کمتر کرده بودند و با مردم کمتر سروکار داشتند، به نشستن در دفاتر خود و تصمیم‌گرفتن برای مردم و املاک مردم اکتفا می‌کردند...»

همچنین باور به کند و طولانی بودن تهیه و تصویب طرح‌ها، نقص در تحقق طرح‌ها و مقطعی بودن اجرای قوانین نیز در شکل‌گیری این نوع نگرش بی‌تأثیر نیست.

در مصاحبه‌ها به فرهنگ جامعه از جمله فرهنگ عامه مردم نیز شامل عادت مردم به تخلف در مسائل شهری و نبود نظم و مسئولیت اجتماعی در کارها اشاره شده است؛ مانند این مصاحبه: «... جدی نبودن مردم در راه‌اندازی قانونی شهرسازی؛ یعنی خیلی راحت فرد می‌سازد و می‌گوید می‌روم حلش می‌کنم...»

ذهنیت درباره فرهنگ سازمانی و فرهنگ برنامه‌ریزان شامل ضعف صداقت در کارهای شهرسازی ایران، وجود رانت در بعضی سازمان‌ها، فساد در سیستم اداری، در نظر گرفتن منافع اشخاص، گروه‌ها و سازمان‌های خاص در تهیه و تصویب طرح‌ها نیز از جمله مسائلی است که در مصاحبه‌ها به آنها اشاره شده است؛ برای نمونه در این مصاحبه: «... من سراغ دارم (این واقعیت در همه جا اتفاق می‌افتد) که شهردار منطقه یا کارمند می‌گوید خب برو این مقدار را به حساب بریز تا گزارش شما را طوری دیگر رد کنم؛ به همین علت خلاف اخلاقی، رانت‌خواری، دلال‌بازی و... زیاد شده است...» همچنین در مصاحبه‌ای دیگر: «... همه‌اش هم براساس منافع سازمانی و منافع اشخاص دارد جلو می‌رود؛ یعنی در چهارچوب قانونی و روال قانونی جلو نمی‌رود...»

همچنین باور به نبود تخصص در برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران و نبود تأمین مالی و زندگی آنها از جمله مسائلی است که در مصاحبه‌ها بیان شده است؛ این در حالی است که غالب افراد دغدغه‌مند دارای این نگرش، اغلب به دلیل انجام تلاش‌هایی ناموفق برای تغییر شرایط، از ادامه تلاش ناامید شده‌اند؛ مانند آنجایی که در مصاحبه گفته می‌شود: «... ما وقتی می‌خواهیم شفاف‌سازی کنیم، یک حرکت و یک تغییر را در جهت شفاف‌سازی انجام دهیم، دقیقاً مقاومت شدیدی در مقابل آدم ایجاد می‌شود...» بر همین اساس در آنها باوری شکل گرفته است که در برابر هرگونه شفافیت و تغییر مفید مقاومت وجود دارد.

البته کماکان نگرش‌های مثبتی نیز به اثربخشی مذهب و باورها و اثربخشی تجارب مفید در تاریخ و تمدن ایران در اصلاح شرایط وجود دارد. فارغ از اینکه آیا قوانین و ضوابط و نظام موجود برنامه‌ریزی شهری از لحاظ ساختاری و علمی مناسب و کارآمدند یا اینکه تصور و نگرش افراد به آن درست است یا خیر که خارج از اهداف و حیطه این پژوهش و نیازمند پژوهش‌های دیگری است، این نگرش و ذهنیت حاکم بر فضای غالب برنامه‌ریزان، مسئولان و حتی فضای علمی و دانشگاهی برنامه‌ریزی شهری در ایران است که باعث کاهش توجه به اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران شده است.

جدول ۵. ماتریس تبیینی (نویسندگان، ۱۳۹۹)

Table 5. Explanatory matrix (Authors, 2020)

دیدگاه تعیین‌کننده: نگرش به نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران			
پیامد	فرایند	شرایط	بافت
کاهش توجه به اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌ریزی شهری ایران	نگرش به قوانین، ضوابط، حرفه و ساختار برنامه‌ریزی شهری در ایران	نگرش به فرهنگ عامه جامعه نگرش به فرهنگ اداری و سازمانی نگرش به ایجاد تغییر	مذهب و باورها تاریخ و تمدن ایران

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تحلیل ابعاد فرایند تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران انجام شد. هدف پژوهش حاضر، کشف ابعاد، صورت‌بندی الگوها و روابط بین ابعاد و رسیدن به چشم‌انداز و روایت تبیینی فرایند تهیه دستورالعمل اخلاق حرفه‌ای برنامه‌ریزی شهری در ایران بود. پس از گردآوری اطلاعات با مصاحبه‌های عمیق، مراحل تحلیل شامل بعدپردازی، نام‌گذاری، ماتریس تبیینی، اشباع نظری و دستیابی به بعد مرکزی و چشم‌انداز انجام شد. براساس یافته‌های حاصل از کاربست این روش و مبتنی بر قرائن و شواهد گردآمده از این پژوهش، توده بحرانی شامل پنج بعد اصلی نگرش به فرهنگ عامه جامعه، نگرش به فرهنگ اداری و سازمانی، نگرش به قوانین و طرح‌ها، نگرش به ایجاد تغییر و نگرش به دین و اخلاق و تاریخ و تمدن ایران شناسایی شد. از این میان، بعد «نگرش به نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران» به‌مثابه بعد مرکزی به‌منظور درک و شناخت فراگیر مفاهیم و ابعاد آن شامل فرهنگ و عادات مردم، قوانین و ضوابط، حرفه و نظام برنامه‌ریزی ایران، اجرای طرح‌ها، تعارض منافع، برنامه‌ریزان و مسئولان، تاریخ و تمدن ایران، مذهب و باورها پدید آمد و براساس آن روایتی تبیینی ارائه شد. براساس چشم‌انداز و روایت نهایی پدیدآمده، در اقدام برای هرگونه تغییری در نظام برنامه‌ریزی شهری ایران از جمله تدوین آیین‌نامه‌ای برای اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌ریزی شهری، چشم‌انداز و بعد مرکزی آن، توجه به نگرش حاکم بر نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران و همچنین نگرش و باور موجود به اثربخشی آیین‌نامه‌ها و قوانین و ضوابط در ایران به نظر می‌رسد و لازم است سایر ابعاد و عوامل با در نظر گرفتن این چشم‌انداز و بعد مرکزی تحلیل شوند.

همان‌گونه که در ماتریس تبیینی ارائه‌شده در جدول ۵ آمده است نگرشی که در برنامه‌ریزان ایران به نظام برنامه‌ریزی به وجود آمده است از بافت، شرایط، فرایند و پیامدهای خاص خود متأثر است. با توجه به روش‌شناسی تحلیل ابعاد، بافت همان موقعیت و محیطی است که ابعاد در آن قرار دارند. در این پژوهش بافت در قالب بُعد اصلی مذهب و باورها و نیز بُعد تاریخ و تمدن ایران صورت‌بندی شده است. شرایط که مهم‌ترین ابعاد هستند، با اهمیت نسبی که دارند بر کنش‌ها و فرایندها اثر می‌گذارند، فرایندها را آسان می‌کنند، مانع بروز آنها می‌شوند یا در شکل‌گیری آنها دخیل هستند. در این پژوهش شرایط شامل سه بعد اصلی نگرش به فرهنگ عامه جامعه، نگرش به فرهنگ اداری و سازمانی و نگرش به ایجاد تغییر هستند. فرایندها، همان کنش‌ها و کنش‌های متقابل هستند که به‌صورت عمده یا غیرعمده در شرایط مورد بحث شکل می‌گیرند و به پیامدهایی منجر می‌شوند. در این پژوهش فرایند صورت‌بندی شده شامل بعد اصلی نگرش به قوانین، ضوابط، حرفه و ساختار برنامه‌ریزی شهری در ایران است. در نهایت نتایج یا پیامدهای این کنش‌ها و کنش‌های متقابل، کاهش توجه به اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌ریزی شهری ایران است.

منابع

امیدی، جلیل، (۱۳۸۸). اخلاق قانون‌گذاران؛ مجموعه مقالات اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام، احد فرامرز قراملکی و همکاران، چاپ دوم، ۵۶۰-۵۹۱.

- پرهیزکار، اکبر، فیروزبخت، علی، (۱۳۹۰). چشم‌انداز مدیریت شهری در ایران با تأکید بر توسعه پایدار شهری، جغرافیایی سرزمین، دوره ۸، شماره ۳۲، ۴۳-۶۶.
- جامعه مهندسان مشاور ایران، (۱۳۸۴). آیین اخلاق حرفه‌ای مهندسان مشاور، www.irsce.org/fa/114 - آیین اخلاق حرفه‌ای /
- حبیبی، سید محسن، سعیدی رضوانی، هادی، (۱۳۸۴). شهرسازی مشارکتی؛ کاوشی نظری در شرایط ایران، هنرهای زیبا، دوره ۲۴، شماره پیاپی ۱۰۱۰، ۱۵-۲۴.
- حکمت‌نیا، حسن، (۱۳۹۸). بررسی عملکرد کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری یزد و آثار آن بر شهرنشینی و شهرسازی با استفاده از برنامه‌ریزی سناریو، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، مقاله ۱۰، دوره ۵۱، شماره ۲، ۳۸۷-۴۰۹.
- خیرالدین، رضا، کامیار، غلامرضا، دلایی میلان، ابراهیم، (۱۳۹۵). تعادل‌بخشی بین حقوق مالکانه و منافع عمومی در اقدامات نوسازانه شهری (از تعارض منافع تا تعادل حقوق در قوانین سلب و تأمین حقوق مالکانه)، پژوهش‌های معماری اسلامی، دوره ۴، شماره ۴، ۲۲-۴۳.
- سرخیلی، الناز، سالاری، محمد، صفوی سهی، مریم، (۱۳۹۶). تحلیلی بر نقش تخلفات ساختمانی در ناکامی طرح‌های توسعه شهری کلان‌شهر تهران، باغ نظر، دوره ۱۴، شماره ۵۱، ۵-۲۰.
- سرمدی، محمدرضا، شالباف، عذرا، (۱۳۸۶). اخلاق حرفه‌ای در مدیریت کیفیت فراگیر، اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۲، شماره ۳-۴، ۹۹-۱۱۰.
- شیانی، ملیحه، رضوی الهاشم، بهراد، دلپسند، کامل، (۱۳۹۱). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت امور شهری تهران، مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، دوره ۲، شماره ۴، ۲۱۵-۲۴۰.
- صالح‌نیا، منیره، الله‌توکللی، زینب، (۱۳۸۸). اخلاق سازمانی با تأکید بر منشور اخلاقی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال ۴، شماره‌های ۳ و ۴، ۶۶-۷۸.
- صالحی، اسماعیل، (۱۳۸۵). نقش ضوابط و مقررات شهرسازی در تحقق شهر خوب و توسعه پایدار شهری؛ مطالعه موردی: تهران، محیط‌شناسی، دوره ۳۲، شماره ۴۰، ۵۱-۶۲.
- صرافی، مظفر، توکللی‌نیا، جمیله، چمنی مقدم، مهدی، (۱۳۹۳). جایگاه برنامه‌ریزی در فرایند برنامه‌ریزی شهری ایران، مطالعات شهری، دوره ۳، شماره ۱۲، ۱۹-۳۲.
- عابدی جعفری، حسن، طاهرپورکلانتری، حبیب‌الله، زرندی، سعید، آقازاده ده‌ده، فتاح، (۱۳۹۸). شناسایی عوامل فردی مؤثر بر تمایل به فساد اداری در شهرداری تهران، مطالعات رفتار سازمانی، دوره ۸، شماره ۱، شماره پیاپی ۲۹، ۴۹-۷۴.
- عباسی، محمود، طاهری، مجید، (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی کدها و دستورالعمل‌های اخلاق در پژوهش‌های پزشکی، اخلاق زیستی، دوره ۵، شماره ۱۶، ۱۱-۴۰.

- عزیزی، محمدمهدی، ابویی اردکان، محمد، نوری، نسرین، (۱۳۹۰). نقش قوانین و مقررات در تحقق مدیریت یکپارچه در مجموعه شهری تهران، آرمانشهر، دوره ۴، شماره ۶، ۱۲۸-۱۱۷.
- فتح‌الله زاده، سید محمد، (۱۳۸۸). اخلاق مشاغل نزد پیشدادیان و کیانیان، مجموعه مقالات اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام، احد فرامز قراملکی و همکاران، چاپ دوم، ۹۷-۱۰۸.
- فرامرز قراملکی، احد، (۱۳۹۳). درآمدی بر اخلاق حرفه‌ای، چاپ هشتم، تهران، سازمان مدیریت صنعتی.
- فرمینی فراهانی، محسن، اشرفی، فاطمه، (۱۳۹۳). اصول اخلاق حرفه‌ای در نهج‌البلاغه، پژوهشنامه علوی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۵، شماره ۱، ۶۷-۸۶.
- فریور، مهدی، (۱۳۸۸). اخلاق حرفه‌مندی و پیشه‌وری در ایران باستان، مجموعه مقالات اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام، احد فرامز قراملکی و همکاران، چاپ دوم، ۲۷-۴۷.
- قاجار خسروی، محمدمهدی، (۱۳۹۱). تحلیلی بر عوامل و تبعات ساخت‌وسازهای غیرمجاز در استان تهران و راه‌حل‌های مقابله با آن، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۰، ۵۱-۶۶.
- قاسمی، الهام، رفیعیان، مجتبی، (۱۳۹۸). تحلیلی بر تعارض منافع در پروژه‌های مشارکتی بزرگ شهری با تأکید بر مدل شراکت عمومی، خصوصی و مردمی (4P)؛ نمونه موردی: پروژه ارگ جهان‌نمای اصفهان، فصلنامه مطالعات شهری، مقالات آماده انتشار، پذیرفته‌شده، انتشار آنلاین از تاریخ ۲۳ دی ۱۳۹۸.
- قدمی، مصطفی، حسینی سیاه‌گلی، مهناز، (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر تغییر در نظام برنامه‌ریزی شهری ایران با استفاده از نظریه مبنایی، جغرافیایی سرزمین، دوره ۱۳، شماره ۵۱، ۳۱-۵۰.
- کمان‌رودی کجوری، موسی، بیگدلی، محمد، (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی قوانین و برنامه‌های توسعه شهری با اصول حکمروایی خوب (با تأکید بر برنامه‌های توسعه شهری تهران)، مطالعات شهری، دوره ۳، شماره ۱۱، ۳۷-۴۸.
- کمان‌رودی کجوری، موسی، حسینی، فرشته، (۱۳۹۷). رانت زمین و مسکن و وقوع تخلفات ساختمانی در شهر سنندج، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۰، شماره ۲، ۳۱۷-۳۳۷.
- لاله‌پور، منیژه، سرور، هوشنگ، اسماعیل‌پور، مرضیه، مرادی کوچی، سمیرا، (۱۳۹۸). بررسی وضعیت تخلفات ساختمانی و علل و انگیزه‌های وقوع آن در شهر شیراز، جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، دوره ۹، شماره ۳۰، ۵۹-۷۶.
- محمدی ده‌چشمه، مصطفی، سعیدی، جعفر، (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی تخلفات موضوع کمیسیون‌های ماده ۱۰۰ قانون شهرداری براساس یافته‌های تطبیقی از کلان‌شهرهای ایران، دانش و پژوهش حقوقی، مقاله ۵، دوره ۳، شماره ۱، ۱۳۹-۱۶۸.
- محمودی، مرضیه، (۱۳۸۸). میزگرد بررسی «نظام» برنامه‌ریزی شهری در ایران، مجله منظر، دوره ۱، شماره ۱، ۳۸-۴۵.
- وزارت راه و شهرسازی، (۱۳۹۵). نظام‌نامه اصول اخلاق حرفه‌ای، <http://inbr.ir/?p=1383>.

- AICP., (2016). **Code of Ethics and Professional Conduct**, www.planning.org/ethics/ethics-code.htm.
- Campbell, Heather, (2012). **'Planning ethics' and rediscovering the idea of planning**, *Planning Theory*, 11 (4), 379- 399.
- CIP., (2010). **Ethical Standards for the Planning Profession in Canada**, <https://www.cip-icu.ca/Careers-in-Planning/Codes-of-Professional-Conduct>.
- Dodds, P., (2008). **Pre-therapy and dementia: an action research project**, University of Brighton.
- Guyer, Paul, (1994). **Kant's Conception of Fine Art**, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 52, No. 3, 275- 285.
- Gilgun, J.F., (1993). **Dimensional analysis and grounded theory: Interviews with Leonard Schatzman**, *Qualitative Family Research*, 7.
- Howe, Elizabeth, (1990). **Normative ethics in planning**, *Journal of the American Planning Association*, 5 (2), 123- 150.
- khaki, I., Abbasi, M., khalajinia, Z., Momenyan, S., (2018). **Barriers to Observance of the Codes of Professional Ethics in Clinical Care: Perspectives of Nurses and Midwifery of Hospitals Affiliated with Qom University of Medical Sciences in 2016**, *Health Spiritual Med Ethics*. 5 (1), 33- 39.
- Kools, S., McCarthy, M., Durham, R., Robrecht, L., (1996). **Dimensional analysis: Broadening the conception of grounded theory**, *Qualitative Health Research*, 6 (3), 312-330.
- OPQU., (2015). **déontologie des urbanistes**, <https://www.opqu.org/production-de-lopqu/la-deontologie-des-urbanistes.html>.
- Othengrafen, F., (2014). **The concept of planning culture: Analysing how planners construct practical judgements in a culturised context**, *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 3 (2), 1- 17.
- Palchoudhury, Arpita, (2016). **Productivity & Ethical Conduct: A Correlation**, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, Volume 21, Issue 1, Ver. IV 93- 94.
- PIA., (2014). **Code of Professional Conduct**, <https://www.planning.org.au/membershipinformation/code-of-professional-conduct>.
- RTPI., (2016). **Code of Professional Conduct**, <http://www.rtpi.org.uk/membership/professional-standards>.
- Schatzman, L., (1991). **Dimensional analysis: Notes on an alternative approach to the grounding of theory in qualitative research**, *Social organization and social process: Essays in honor of Anselm Strauss*, 303- 314.
- Taylor, Nigel, (1992). **Professional Ethics In Town Planning: What Is A Code Of Professional Conduct For?**, *The Town Planning Review*, 63 (3), 227- 241.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی